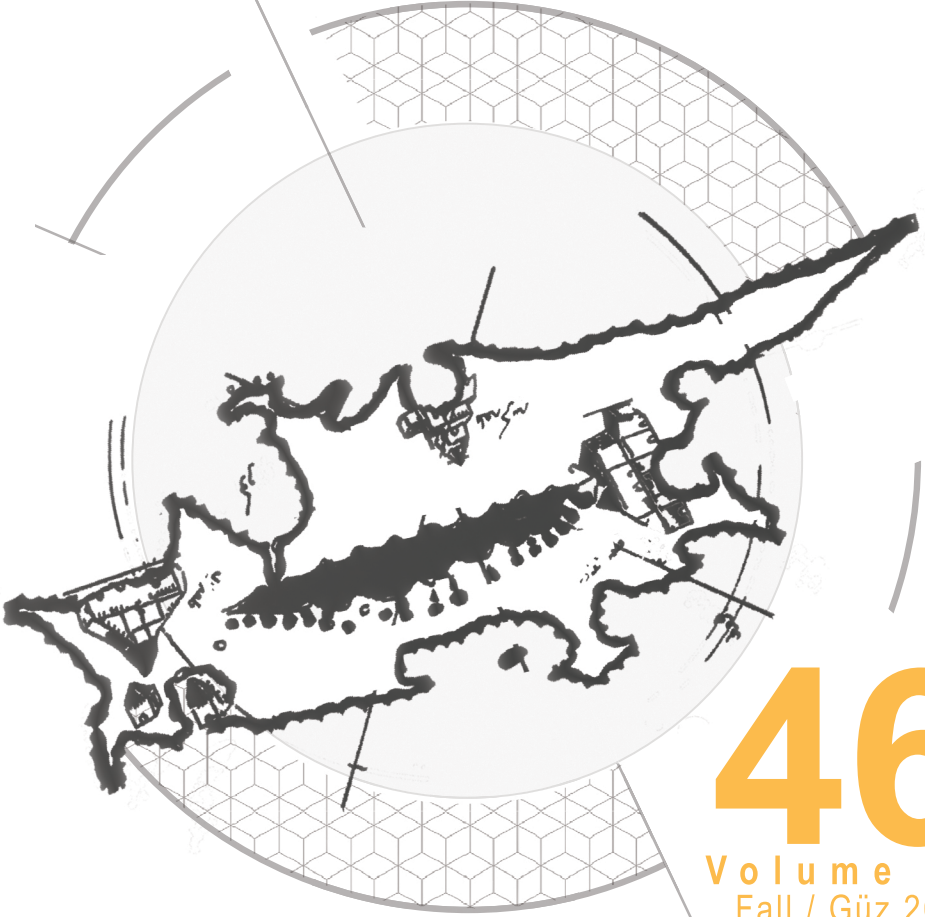

JCS

Journal of Cyprus Studies
Kıbrıs Araştırmaları Dergisi

ISSN 1303-2925

46

Volume 21

Fall / Güz 2020

Special Issue: COVID-19

Center for Cyprus Studies
Eastern Mediterranean University

Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayinevi
Eastern Mediterranean University Press

Journal of Cyprus Studies / Kıbrıs Araştırmaları Dergisi

**Volume / Cilt 21
Fall / Güz 2020
Number / Sayı 46**

Eastern Mediterranean University / Doğu Akdeniz Üniversitesi

© 2021 Eastern Mediterranean University Press
©2021 Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınevi

ISSN: 1303-2925

Editor-in-chief

Ayşe Işık Gürşimşek, Eastern Mediterranean University

Editorial Board

Hasan Amca, Eastern Mediterranean University
Aysu Arsoy, Eastern Mediterranean University
Fatih Bayraktar, Eastern Mediterranean University
Ceren Boğaç, Eastern Mediterranean University
Bezar Eylem Ekinçi, Eastern Mediterranean University
Süheyla Üçışık Erbilin, Eastern Mediterranean University
Emre Hamurtekin, Eastern Mediterranean University
Deniz İşçioğlu, Eastern Mediterranean University

Language Editors

Yeşim Betül Oktay, Eastern Mediterranean University
Emel Kaya, Eastern Mediterranean University

Journal Secretary & Technical Support

Seyed Mohammad Haghghi Fard, Eastern Mediterranean University

Page Layout & Cover Design

Seyed Mohammad Haghghi Fard, Eastern Mediterranean University

Language

English / Turkish

Correspondence Address

JCS, Journal of Cyprus Studies
Center for Cyprus Studies,
Galileo Galilei Street, Administrative Building, YB 308,
Eastern Mediterranean University,
99628 Famagusta / North Cyprus (Via Mersin 10, Turkey)

E-mail: jcs@emu.edu.tr

Webpage: <http://jcs.emu.edu.tr>

Editör

Ayşe Işık Gürşimşek, Doğu Akdeniz Üniversitesi

Editör Kurulu

Hasan Amca, Doğu Akdeniz Üniversitesi
Aysu Arsoy, Doğu Akdeniz Üniversitesi
Fatih Bayraktar, Doğu Akdeniz Üniversitesi
Ceren Boğaç, Doğu Akdeniz Üniversitesi
Bezar Eylem Ekinci, Doğu Akdeniz Üniversitesi
Süheyla Üçışık Erbilin, Doğu Akdeniz Üniversitesi
Emre Hamurtekin, Doğu Akdeniz Üniversitesi
Deniz İşçioğlu, Doğu Akdeniz Üniversitesi

Dil Editörleri

Yeşim Betül Oktay, Doğu Akdeniz Üniversitesi
Emel Kaya, Doğu Akdeniz Üniversitesi

Dergi Sekreteri ve Teknik Destek

Seyed Mohammad Haghighi Fard, Doğu Akdeniz Üniversitesi

Düzen ve Kapak Tasarım

Seyed Mohammad Haghighi Fard, Doğu Akdeniz Üniversitesi

Derginin Dili

İngilizce / Türkçe

Yazışma Adresi

JCS, Kıbrıs Araştırmaları Dergisi
Kıbrıs Araştırmaları Merkezi,
Galileo Galilei Sokak, Yönetmel Hizmetler Binası, YB 308,
Doğu Akdeniz Üniversitesi,
99628 Gazimağusa / Kuzey Kıbrıs (Mersin 10, Türkiye)

E-posta: jcs@emu.edu.tr
Web Sayfası: <http://jcs.emu.edu.tr>

Academic Advisory Board

Tuğrul Arat, Ankara University- Turkey
Müge Beidoğlu, Middle East Technical University- North Cyprus
Rebecca Bryant, Utrecht University- Netherlands
Nico Carpentier, Charles University- Czech Republic
Janet P. Engle, University of Illinois at Chicago- USA
Doğu Erdener, Middle East Technical University- North Cyprus
Mine Sibel Gurun, Bursa Uludağ University- Turkey
Warren Haffar, Arcadia University- USA
Zeki Koday, Atatürk University- Turkey
Derya Oktay, Maltepe University- Turkey
İlhan Raman, Middlesex University- UK
Sanem Şahin, University of Lincoln- UK
Ali Satan, Marmara University- Turkey
David Smahel, Masaryk University- Czech Republic
Oktay Uygun, Yeditepe University- Turkey
Marcel Vellinga, Oxford Brookes University- UK
Vamık D. Volkan, President Emeritus of the International Dialogue Initiative (IDI)- USA
Heikki Vuorel, University of Helsinki- Finland
Michael J. K. Walsh, Nanyang Technological University- Singapore

About the Journal

The Journal of Cyprus Studies is a publication of EMU-CCS (Center for Cyprus Studies) which was launched in 1995. It is a multi-disciplinary, refereed and bilingual journal (both in English and Turkish) published biannually. The Journal of Cyprus Studies is dedicated to the scholarly study of all aspects of Cyprus issues at a global level. It plays an active role in the development of an authoritative archive and bibliography of sources and the provision of a scholarly, academic forum for the analysis, exchange and critique of ideas on social, cultural, historical, environmental, political and legal matters relevant to the past, present or future of Cyprus. Papers submitted for consideration are expected to focus on subject matter specifically related to the island of Cyprus and may include (but are not restricted to) the following areas of interest: art, history, literature, linguistics, music, theater, architecture, archaeology, cultural studies, communication, education, psychology, sociology, geography, folklore, gender studies, politics, international relations, law, business, management, finance, economics, tourism, medicine, environment, engineering as well as book reviews on recent publications, historical sources, abstracts of recent theses on Cyprus and news and reports on important recent scientific events.

Akademik Danışma Kurulu

Tuğrul Arat, Ankara Üniversitesi- Türkiye
Müge Beidoğlu, Orta Doğu Teknik Üniversitesi- Kuzey Kıbrıs
Rebecca Bryant, Utrecht Üniversitesi- Hollanda
Nico Carpentier, Charles Üniversitesi- Çek Cumhuriyeti
Janet P. Engle, Chicago'daki Illinois Üniversitesi- ABD
Doğu Erdener, Orta Doğu Teknik Üniversitesi- Kuzey Kıbrıs
Mine Sibel Gurun, Bursa Uludağ Üniversitesi- Türkiye
Warren Haffar, Arcadia Üniversitesi- ABD
Zeki Koday, Atatürk Üniversitesi- Türkiye
Derya Oktay, Maltepe Üniversitesi- Türkiye
İlhan Raman, Middlesex Üniversitesi- İngiltere
Sanem Şahin, Lincoln Üniversitesi- İngiltere
Ali Satan, Marmara Üniversitesi- Türkiye
David Smahel, Masaryk Üniversitesi- Çek Cumhuriyeti
Oktay Uygun, Yeditepe Üniversitesi- Türkiye
Marcel Vellinga, Oxford Brookes Üniversitesi- İngiltere
Vamık D. Volkan, Uluslararası Diyalog GiriŐimi Başkan Emeritus (IDI)- ABD
Heikki Vuorel, Helsinki Üniversitesi- Finlandiya
Michael J. K. Walsh, Nanyang Technological Üniversitesi- Singapur

Dergi Hakkında

Kıbrıs Araştırmaları Dergisi (JCS) Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi'nin yayın organı olup, yayın hayatına 1995'de başlamıştır. Kıbrıs ile ilgili, Türkçe veya İngilizce öğgün ve evrensel boyutta çalışmalara yer veren hakemli bir dergi olarak yılda iki kez yayımlanmaktadır. Kıbrıs ile ilgili bilimsel multidisipliner makalelerin yanı sıra, tanıtım yazıları, güncel bilimsel etkinlikler ile ilgili haberler, raporlar ve arşiv belgelerine yer vermekte olan Kıbrıs Araştırmaları Dergisi (JCS), Kıbrıs'ın geçmiŐi, bugünü ve geleceği ile ilgili sosyal, kültürel, tarihsel, çevresel, politik ve hukuki konuların disiplinler arası bir yaklaşımla incelenmesi, tartışılması ve arşivlenmesi için bilimsel bir forum oluşturmayı amaçlamaktadır. Kıbrıs Araştırmaları Dergisi'nde yayınlanmak üzere değerlendirilecek olan çalışmaların Kıbrıs adası ile ilgili konular çerçevesinde sanat, tarih, edebiyat, dilbilimi, müzik, tiyatro, mimarlık, arkeoloji, kültürel çalışmalar, iletişim, eğitim, psikoloji, sosyoloji, coğrafya, halkbilim, cinsiyet çalışmaları, siyaset, uluslararası iliŐkiler, hukuk, iŐletme, iŐletme yönetimi, finans, ekonomi, turizm, tıp, çevre, mühendislik ve bu gibi alanlardan makaleler, kitap, tarihi kaynaklar ve filmlere ait tanıtımlar yanında yeni tamamlanmıŐ yüksek lisans ve doktora tezi özetleri, güncel bilimsel etkinlik haberleri ve raporlar olması beklenir.

Contents / İçindekiler

Volume / Cilt 21, Fall / Güz 2020, Issue / Sayı 46

Articles / Makaleler

Effects of Resilience on Life Satisfaction Among Employees During COVID-19 Pandemic

COVID-19 Salgını Sırasında Psikolojik Dayanıklılığın Çalışanların Yaşam Doyumu Üzerindeki Etkisi

Original Research Article

Elif Baykal 1

COVID-19'un Kuzey Kıbrıs'taki İlk Altı Ayı

The First Six Months of the COVID-19 in Northern Cyprus

Özgün Araştırma Makalesi

Nida Aydın, Ezgi Bağrıaçık & Ufuk Kaya 15

Kültürel Mirasın Yeniden Canlandırılmasında Sanal Kent Müzesi Potansiyelinin Kuzey Kıbrıs Örneği Üzerinden İrdelenmesi

The Potentials of the Virtual City Museum in the Resurgence of Cultural Heritage, Exemplified Through a Case Study of North Cyprus

Özgün Araştırma Makalesi

İbrahim İnce & Uğur Ulaş Dağlı 25

Pandemiden İnfodemiye Medyada COVID-19'un Seyri Üzerine Bir Değerlendirme

A Review on the Course of COVID-19 in Media From Pandemic to Infodemic

Derleme Makale

Ferdi Candan & Mehmet Yılmaz 41

Effects of Resilience on Life Satisfaction Among Employees During COVID-19 Pandemic

Elif Baykal*

Istanbul Medipol University

Abstract

While the COVID-19 pandemic maintains its full effect on all over the world, both governments and employers experience serious panic about the process. Individuals experience enormous anxiety with the fear of getting sick and this makes people irritated and uncomfortable in their workplaces too. In this study, resilience, one of the four psychological capitals widely accepted by positive psychologists, individuals' power to bounce back from adversity and get better, is assumed to be effective in experiencing life satisfaction of employees during a traumatic process created by COVID-19 pandemic. With the aim of examining the assumed relationship we have applied a field research on 191 people and we analyzed the data in SPSS 20, Correlation and regression analyzes have been conducted to see the assumed relationships. Results confirmed the assumption that more resilient employees have higher life satisfaction during COVID-19.

Keywords

COVID-19; Resilience; Life satisfaction; Employees

* Assoc. Prof. Dr. Elif Baykal, Business Administration, Istanbul Medipol University. 84734, Istanbul, Turkey. E-mail: enarcikara@medipol.edu.tr [ORCID ID: 0000-0002-4966-8074]

Original Research Article

Article submission date: 5 November 2020

Article acceptance date: 10 February 2021

1302-9916©2020 emupress

Özgün Araştırma Makalesi

Makale gönderim tarihi: 5 Kasım 2020

Makale kabul tarihi: 10 Şubat 2021

COVID-19 Salgını Sırasinda Psikolojik Dayanıklılığın alışanların Yaşam Doyumu Üzerindeki Etkisi

Elif Baykal

İstanbul Medipol Üniversitesi

Özet

COVID-19 salgını tüm dünyada etkisini tam olarak sürdürürken, hem hükümetler hem de işverenler süreçle ilgili ciddi panik yaşamaktadırlar. Bireyler hastalanma korkusuyla büyük kaygı yaşamakta ve bu da insanları iş ortamında da rahatsız etmektedir. Bu çalışmada, pozitif psikologlar tarafından yaygın olarak kabul edilen dört psikolojik sermayeden biri olan psikolojik dayanıklılığın, bireylerin sıkıntılardan sıyrılıp iyileşme gücünün, COVID-19'un yarattığı travmatik süreçte çalışanların yaşam doyumunu deneyimlemede etkili olduğu varsayılmaktadır. Varsayılan ilişkiyi incelemek amacıyla 191 kişi üzerinde bir saha araştırması yapılmış ve verileri SPSS 20'de analiz edilmiştir. Tahmin edilen olası ilişkilerin test edilmesi için korelasyon ve regresyon analizleri uygulanmıştır. Sonuçlar, psikolojik dayanıklılığı daha yüksek olan çalışanların COVID-19 sırasında daha yüksek yaşam doyumuna sahip olduğu varsayımını doğrulamıştır.

Anahtar Kelimeler

COVID-19; Psikolojik Dayanıklılık; Yaşam Doyumu; Çalışanlar

Introduction

The disease COVID-19 is one of the central and most pervasive health crises of this century (Shanafelt et al. 2020). COVID-19 is a highly infectious and detrimental pandemic hazardous for both physical and psychological health (Li et al., 2020) whose declaration as a detrimental pandemic has given way to an enormous panic and anxiety in many countries (Nicola et al., 2020). That is why, many governments have embraced border shutdowns and mobility restrictions and social isolation. The illness has loaded many burdens on individuals (Van Bavel et al., 2020) like staying at home during quarantine, more emphasis on hygiene and being unable to continue with their normal social life. Workplaces also paid more attention to hygiene and tries their best to shift to remote working (Ramesh, Siddaiah and Joseph, 2020).

The COVID-19 outbreak has made us better feel the difficulties of living in modern era. The ongoing COVID-19 pandemic created uncertainty and anxiety. The fear of death, economic crises and career breakdown (Trzebiński, Cabański and Czarnecka, 2020:1) make people vulnerable to many psychological problems. Unfortunately, large scale disasters and traumas as in the case in COVID-19 which is a pandemic illness giving way to increased levels of depression and considerable number of mental and behavioral problems including post traumatic disorder, anxiety, depression and panic attacks (Galea, Merchant and Lurie 2020:871). As Peteet (2020) suggests many people suffer from infection anxiety and grief.

COVID-19 also has affected, businesses and organisations globally, causing problems in financial markets and the global economy (Nicola et al., 2020). Without doubt, for employees this COVID-19 process has been more difficult and it is expected that being obliged to work will make people more anxious. However the study conducted by Zhang et al. (2020) examined 369 employees in China regarding their mental health conditions during COVID-19. They found that about 38% of the participants were working from home and about %25 stopped working owing to the pandemic and those who have quitted from work are in a worse mental health condition compared to the ones continuing working. While designing this study we have assumed that greater levels of psychological resilience will affect individuals life satisfaction and will make their life more comfortable during the pandemic. That is why, in this study, in Turkish context we wanted to examine whether during COVID-19 process resilience levels of Turkish professionals have affect their life satisfaction levels or not.

COVID-19 and Negative Emotions

The fear occurring among people amidst infectious outbreaks is quite-common since anyone of any age, gender, and status can be infected (Ho et al., 2020:1). As Behavioral Immune System (BIS) theory suggest individuals tend to develop negative emotions like aversion, anxiety and fear for their self-protection and develop avoidant behaviors and obey social norms strictly when faced with a risky situations (Li et al., 2020). In fact, recommendations and minute-by-minute updates on COVID-19 by global media, health organizations health experts (Torales et al., 2020) and ever increasing data collected about pandemic's route, symptoms, and

outcomes (Corman et al., 2020) nourish individuals' perceptions regarding the pandemic process. Actually, it has triggered various psychological problems, like panic disorder, anxiety and depression (Qui et al., 2020:1). Unfortunately, all crises including the COVID-19 pandemic carry the risk of creating an overreaction in case of less appropriate guidance, that can give way to excessively avoidant behaviors or too much conformity (Li et al., 2020). Peteeet suggests that in those kind of crises establishing daily rhythms; remaining mindful, physically and mentally active, self-compassionate and being connected with other people are important for struggling with the negative effects of the pandemic.

Possible consequences of the COVID-19 pandemic are rather unpredictable for both individuals and corporations. In these kind of situations, individuals' perceptions may be influenced by assumptions rather than knowledge. Individuals' convictions can affect their understanding of events and pressure of these kind of unusual circumstances can create irrational or exaggerated perceptions (Trzebiński, Cabański and Czarnecka, 2020:2). In this point, Tan et al. (2020) examined the immediate psychological effects and preventive measures taken for workforce returning to work during the COVID-19 pandemic. From 673 respondents, 10.8% of showed post-traumatic stress disorder (PTSD) (3.8%) anxiety, (3.7%) depression, stress (1.5%). Contrary to expectations of the researchers results did not reveal severe psychological reactions to returning to work during the pandemic. Huand and Zhao (2020) also conducted a study by collecting data from 7,236 self-selected Chinese participants about COVID-19 related symptoms. Results revealed that 35.1% of the participants had general anxiety disorder 20.1% depression, and 18.2% sleep disorder and older people reported higher general anxiety disorder and depressive symptoms compared to youngs. In their study among 17865 Weibo users Li et al. (2020) found that after COVID-19 outbreak negative emotions like anxiety, depression and indignation increased, whereas positive emotions and life satisfaction decreased. Although not exactly the same, in a similar situation in SARS-CoV experienced in 2003 in Taiwan, many patients, emergency department staff and healthcare staff developed post-traumatic stress disorder (Torales et al., 2020). According to perceived risk theory people who face the risks of the pandemic more frequently are more inclined to perceive negative emotions (Slovic, 1987).

Life Satisfaction

Life satisfaction refers to a cognitive and judgmental mechanism wherein individuals make a global assessment regarding their own lives according to the criteria they choose themselves. That is to say, it is based on a comparison with a standard that each person sets for him/herself; it is not something externally imposed (Diener et al., 1985:71). Regarding life satisfaction different sets of motivators can be important for different people (Baykal, 2020b). In fact, life satisfaction is an element of subjective well-being life satisfaction it is both related to and only partially independent of emotional aspects of subjective well-being (Pavot and Diener, 2008:138). Actually, the importance given to particular life domains change from person to person and the importance given to a particular domain indicates that life domain makes it a significant source in forming judgments

about life satisfaction. Life satisfaction judgments can be affected by one's personality traits and important changes in his/her life domains (Pavot and Diener, 2008:140). Actually, as Schimmack et al. (2002) suggest changes in life satisfaction can be associated with changes in chronically accessible domains, in contrast to random and temporary factors. Individuals' health status is important in creating life satisfaction. In a study, conducted by Strine et al. (2008) in USA it has been revealed that there is a close relationship between life satisfaction and health. As health status of individuals deteriorates their life satisfaction diminishes. Similarly, Wurm, Tomasik and Tesch-Römer (2008) revealed the effects of subjective health experienced by individuals on their life satisfaction levels. Marques et al. (2017) also confirmed the positive relationship between satisfaction from health and satisfaction from life. These empirical proves has made us think that COVID-19 may have lowered life satisfaction levels of individuals but resilience can act as a mechanism counterbalancing it and increasing life satisfaction.

Resilience

Resilience research is significant in helping to complement conventional disorder-focused approach (Baykal, 2020a). Resilience research tries to figure out why some individuals develop stress-related psychological dysfunctions and some other do not. This approach is about prevention of stress-related disorders, rather than treatment (Kalisch et al., 2017: 784). In technical terms resilience explains the return rate to equilibrium upon a perturbation (Folke et al., 2010:20). It is a quick recovery from a stressor. As Russo et al. (2012) indicates resilience is not a mere inertia or insensitivity to adversities, in contrast it is the result of dynamic adaptation process involving interaction between risk factors and protective resources (Liu, Wang, Zhou, and Li, 2014:92).

Early studies on resilience mostly focused on risk factors while recent studies focuses more on identification of strengths of individuals (Richardson, 2002:309). In this study, we focus on psychological resilience which refers to the capacity of thriving in the face of risk and adversity, that is important for individuals' psychological and physical health (Kong, Wang, Hu and Liu, 2015:165). As Fredrickson and Branigan (2005) suggest, considering the theoretical and experimental background of resilience, it is seen that positive emotions have a positive effect on flexibility and problem-solving skills of the person and eliminate negative thoughts. In fact, psychological or individual resilience is a personality trait reflecting an individual's capacity to adapt to changing environments and giving adaptive responses like identifying opportunities, adapting to constraints, and bouncing back from misfortune (Cohn et al., 2009:392). It is the capacity to bounce back and even get better in response to a disadvantageous, traumatic condition or adversity (Bonanno, 2004).

Masten and Reed (2002) suggest that resilience is more likely to occur when individuals have the necessary emotional, social, and material resources. Moreover, positive experiences, riveted self-confidence and sense of self-efficacy also trigger the formation of resilience. Actually the term is also covered in positive organizational behavior literature as one the main psychological capacities (Narcikara, 2017: 10).

Psychological capital is defined as a whole of positive and developable features that the individual has. Compared to other positive-oriented approaches, it has a more proactive, original and open-minded approach, focusing on strengths. It is characterized by self-efficacy, psychological resilience, optimism and hope (Luthans et al., 2004). In positive organizational behavior literature, resilience is an important concept since it connotes the positive internal resource that employees use in navigating stress at work (Avey, Luthans and Jensen, 2009), facilitated and supported by the organization (Prayag et al., 2020: 1221). As Luthans et al. (2006) suggest resilient employees thrive, rather than merely surviving, actually they can bounce back and learn from adversities and uncertainties. Individual resilience is related to some significant life experiences like peaceful early childhood (Conway and McDonough, 2006), better interpersonal relationships and give way to lower levels of depression and more thriving after tragedies (Fredrickson et al., 2003). Supporting this view, Bonanno et al. (2007) conducted a study after September 11, 2001, terrorist attack. Results revealed that resilient individuals had low levels of posttraumatic stress disorder symptoms.

Effects of Resilience on Life Satisfaction

Broaden-and-build theory of Fredrickson's (2001) on positive emotions indicates that individuals' positive emotions trigger evolved adaptations that give way to long lasting psychological resources. Resilience is also a protective positive psychological capacity contributing to quality of life thus, enhancing life satisfaction (Liu, Wang and Li, 2012:834). As Fredrickson and Cohn (2008) indicate, positive emotions have the potential to broaden thought– action repertoires of individuals thus producing novel and creative thoughts and more flexible goals and mindsets. Several studies have revealed the links between resilience and mostly satisfactory functioning in the aftermath of a traumatic incident (Bonanno, et al., 2002; Bonanno, et al., 2005) and there are considerable number of empirical proof about effects of resilience on life satisfaction. For instance; Fredrickson et al. (2008) revealed the positive effect of resilience on greater life satisfaction and reduced depressive symptoms. Cohn et al. (2009) also examined the relationship between resilience and satisfaction from life. Their results confirmed that resilience mediated the link between positive affections and increased life satisfaction, confirming their suggestion that happy individuals become more satisfied not simply because they are happy but because they have the capacity to develop necessary psychological resources for having a better life. Moreover, Kong et al. (2015) studied neural correlates of resilience and life satisfaction link. They identified the brain regions related to resilience and they examined how resilience-related regions give way to life satisfaction. Later Karatepe and Karadas (2015) conducted a study in Romania in hospitality industry, their results revealed that psychological capital of individuals including resilience increases work engagement which in turn gives way to greater to job, career and life satisfaction. Recently, Prayag et al. (2020) also examined effects of resilience on life satisfaction on tourism industry and confirmed its positive effects on employees. In this paper, we also examined the possible effect of resilience of employees on their life satisfaction during COVID-19 pandemic. Thus our hypothesis is:

H1: Resilience has a positive effect on life satisfaction of individuals.

Methodology

Sample and Data Collection

Random sampling method has been embraced in collecting data in the related field research. The field research has been applied among white collar employees from both private and government companies located in Turkey. Six items used for measuring resilience. Five questions measuring psychological resilience have been adopted from Luthans et al.'s (2005) psychological capital scale which have been adapted to Turkish by Çetin and Basım (2012). Moreover a 5-item scale developed by Dağlı and Baysal (2016) has been used for measuring satisfaction with life. Data has been collected during COVID-19 pandemic between the time period 14 May 2020 to 23 June 2020. Online surveys have been preferred in collecting data. Responses have been collected with five-point Likert Scale. In the related field research we have sent 1021 online surveys via LinkedIn and we obtained 191 usable answers. All of the participants are currently working employees of organizations located in Turkey. %27 of the participants works in public offices other work in private companies. %35 of the participants were female and other are male. Our sample is highly educated. %16 have high school degree, %53 of the participants have university degree, %24 have completed graduate school and %7 have Phd degree.

Analyzes and Hypothesis Testing

Before applying statistical tests we have examined the normality of the data. For this purpose we examined skewness of our data. Skewness is the measure of the symmetry of a distribution; it is comparison made to a normal distribution. Skewness values falling inside the range of -1 to +1 designates an acceptable normal distribution in social sciences (Hair, Black, Babin & Anderson, 2013). In our study answers had a skewness of 0.762 which makes it a proper value for moving on with the analysis. On the other hand, a kurtosis value between ± 1.0 is accepted as excellent for most psychometric purposes (George and Mallery, 2012) and we had a kurtosis value of 0.862 making our sample a plausible data set for tests. Furthermore, Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy analysis was conducted to test whether the data from the study sample were sufficient. The sufficiency coefficient of the sample was found to be 0,873 and and Barlett score was found to be under 0,001 which were meaningful values to continue with making factor analysis.

Exploratory factor analysis has been used to test if the observed variables have been loaded in the supposed dimensions. Cronbach's alpha coefficients for each of the scales have been computed in order to see the internal consistency of the measuring instruments and factor analysis has been conducted in order to see whether the items have been loaded in the assumed dimensions. Results of factor analysis and Cronbach Alfa values have been summarized below in Table 1.

Table 1. Factor Analysis

	Component		Cronbach Alfa
LS1	0,837		0.876
LS2	0,812		
LS3	0,795		
LS4	0,819		
LS5	0,710		
RS1		0,611	0.700
RS2		0,522	
RS4		0,757	
RS5		0,855	
RS6		0,797	

Examination of the correlation between the resilience and life satisfaction revealed that they were highly significant. As seen in Table 2 these two variables are correlated with each other and are moving in the same direction, meaning that higher levels of resilience is seen with higher levels of life satisfaction ($\rho < 0.01$, $\rho < 0.05$ level).

Table 2. Correlation Analysis

Correlations		Life Satisfaction	Resilience
Life Satisfaction	Pearson Correlation	1	,502**
	Sig. (2-tailed)		0
	N	191	191
Resilience	Pearson Correlation	,502**	1
	Sig. (2-tailed)	0	
	N	191	191

**_. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Lastly in order to test our hypothesis we conducted regression analysis. As seen in Table 3. below, results of the analysis (Adjusted R square:;248, Sig:;.000, t:7.970***) confirmed our assumption regarding the positive effects of resilience on life satisfaction of individuals.

Table 3. Regression Analysis

Independent Variable	Life Satisfaction	
	Unstandardized	t
Resilience	0.652	7.970***
F	63,526	
Adjusted R Square	0.248	
Sign.	0.000	

According to the results of our field research, it is confirmed that in case individuals are more resilient they tend to be more satisfied with their life despite the traumatic and anxiety provoking process stemming from COVID-19. Moreover

our study revealed that men are more resilient and more satisfied with their lives. Moreover, although there is not a difference between life satisfaction variances between public and private sector workers, private sector employees tend to be more resilient. This may be stemming from the dynamics of private sector. It is more challenging and competitive, making individuals more resilient in the long run in order to maintain their careers' sustainability.

Discussion

Resilience explains the phenomenon of maintaining mental health in times of adversities (Kalisch et al., 2017:784). Resilience literature involves many studies confirming the positive effect of resilience in enhancing life satisfaction (Fredrickson et al., 2008; Abolghasemi and Varaniyab, 2010; Liu, Wang and Li., 2011; Mak, Ng, and Wong, 2011; Akbar et al., 2014 Shi, Wang, Bian and Wang, 2015). Previously it was widely accepted that resilience to trauma, a deep grief or anxiety evoking event was a rare inclination that can be seen only in extra healthy and psychologically powerful individuals (Bonanno, 2005; Baykal, 2018). In fact, during the normal course of life as in the case with COVID-19 we come across many risk, traumas and life threatening events, but latest researches show that more common reaction among adults exposed to such kinds of adversities events is a surprisingly healthy functioning experienced with the long-term potential for positive affect (Bonanno, 2005, Bonanno, Galea, Bucciarelli and Vlahov, 2007).

Our results are in parallel with the other recent studies investigating resilience-life satisfaction relationship during COVID-19 pandemic. The analyses made by Trzebiński, Cabański and Czarnecka (2020) in Poland revealed that stronger basic hope and meaningful life and satisfaction from life correlate with lower anxiety and stress related to COVID-19. Satici et al. (2020) examined the links among fear of COVID-19, stress, and life satisfaction and found statistically meaningful relationship between fear of COVID-19 and the two dependent variables. Yıldırım and Aslan (2020) also examined the relationship between resilience and psychological health during early stages of COVID-19 pandemic. Results of the study revealed that hope and resilience levels of individuals have important contributions to psychological health and subjective well-being. Similarly, our study confirmed that more resilient individuals will also have higher levels of satisfaction from their life during the COVID-19 pandemic supporting the above mentioned studies.

Managerial Implications

In this study, we have empirically proved that individuals can experience life satisfaction if they have the necessary psychological capitals to bounce back from adversity. Employers should be aware of the fact that resilient employees can better combat with the difficulties of life and they can be more satisfied with their life even in times of great anxiety evoking events like COVID-19 pandemic. Hence, they should give importance to both choosing resilient employees and boosting resilience of their existing employees.

Further Studies

Similar to Turkish case, The first COVID-19 case in Northern Cyprus was seen on March 10, 2020. Schools were closed on March 12 in Northern Cyprus and many precautionary measures were taken to prevent transmission of the disease. In this sense, the presidential election to be held in the Turkish Republic of Northern Cyprus on April 26, 2020 was postponed for 6 months. Total number of cases in the region is 894, and the total lost is 5 people. Numbers are much lower compared to Turkey, in which total number of cases is 359.00 and patients lost is 9727. In Further studies considering the geographical and cultural proximity and the differences between numbers, we will test the model for comparing the differences between Turkey and North Cyprus.

References

- Abolghasemi, A., & Varaniyab, S. T. (2010). Resilience and perceived stress: Predictors of life satisfaction in the students of success and failure. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 5, 748–752.
- Akbar, M., Akram, M., Ahmed, M., Hussain, M. S., Lal, V., & Ijaz, S. (2014). Relationship between resilience and life satisfaction among nomadic. *International Journal of Innovation and Applied Studies*, 6(3), 515.
- Avey, J. B., Luthans, F., & Jensen, S. M. (2009). Psychological capital: A positive resource for combating employee stress and turnover. *Human Resource Management*, 48(5), 677–693.
- Bardoel, E. A., Pettit, T. M., De Cieri, H., & McMillan, L. (2014). Employee resilience: an emerging challenge for HRM. *Asia Pacific Journal of Human Resources*, 52(3), 279-297.
- Barrios, J. M., & Hochberg, Y. (2020). Risk perception through the lens of politics in the time of the covid-19 pandemic. *National Bureau of Economic Research*.
- Baykal, E. (2018). Promoting Resilience Through Positive Leadership During Turmoil. *International Journal of Management and Administration*, 2(3), 34-48.
- Baykal, E. (2020a). Effects of Servant Leadership on Psychological Capitals and Productivities of Employees. *Ataturk University Journal of Economics & Administrative Sciences*, 34(2).
- Baykal, E. (2020b). A Comparison About Eudaimonic Wellbeing in Authentic and Spiritual Leadership. *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 61-73.
- Bentzen, J. (2020). In crisis, we pray: Religiosity and the COVID-19 pandemic. *Covid Economics*. 20(1), 52-109.
- Bentzen, J. S. (2019). *Why are some societies more religious than others*. In *Advances in the Economics of Religion* (pp. 265-281). Palgrave Macmillan, Cham.
- Bonanno, G. A. (2004). Loss, trauma, and human resilience. *American Psychologist*, 59, 20–28.
- Bonanno, G. A. (2005). Resilience in the face of potential trauma. *Current Directions in Psychological Science*, 14(3), 135-138.
- Bonanno, G. A., Galea, S., Bucciarelli, A., & Vlahov, D. (2007). What predicts psychological resilience after disaster? The role of demographics, resources, and life stress. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 75(5), 671.
- Brennen, J. S., Simon, F. M., Howard, P. N., & Nielsen, R. K. (2020). *Types, Sources, and Claims of Covid-19 Misinformation*. Reuters Institute.
- Cohn, M. A., Fredrickson, B. L., Brown, S. L., Mikels, J. A., & Conway, A. M. (2009). Happiness unpacked: positive emotions increase life satisfaction by building resilience. *Emotion*, 9(3), 361.
- Conway, A. N., & McDonough, S. C. (2006). Emotional resilience in early childhood: Developmental antecedents and relations to behavior problems. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1094, 272–277.
- Corman, V. M., Landt, O., Kaiser, M., Molenkamp, R., Meijer, A., Chu, D. K., Bleicker, T., Brünink, S., Schneider, J., Schmidt, M. L., Mulders, D. G., Haagmans, B. L., van der Veer, B., van den Brink, S., Wijsman, L., Goderski, G., Romette, J.-L., Ellis, J.,

- Zambon, M., & Drosten, C. (2020). Detection of 2019 novel coronavirus (2019-nCoV) by real-time RT-PCR. *Eurosurveillance* 25, 2000045.
- Çetin, F., & Basım, H. N. (2012). Örgütsel psikolojik sermaye: Bir ölçek uyarlama çalışması. *Amme İdaresi Dergisi*, 45(1), 121-137.
- Diener, E. D., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71-75.
- Folke, C., Carpenter, S. R., Walker, B., Scheffer, M., Chapin, T., & Rockström, J. (2010). Resilience thinking: integrating resilience, adaptability and transformability. *Ecology and Society*, 15(4). 20-30.
- Fredrickson, B. L. (2001). The role of positive emotions in positive psychology: The broaden-and-build theory of positive emotions. *American Psychologist*, 56, 218–226.
- Fredrickson, B. L., & Branigan, C. A. (2005). Positive emotions broaden the scope of attention and thought-action repertoires. *Cognition and Emotion*, 19(3), 313–332.
- Fredrickson, B. L., Cohn, M. A., Coffey, K. A., Pek, J., & Finkel, S. M. (2008). Open hearts build lives: Positive emotions, induced through loving-kindness meditation, build consequential personal resources. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95, 1045–1062.
- Fredrickson, B. L., Tugade, M., Waugh, C. E., & Larkin, G. R. (2003). What good are positive emotions in crises? A prospective study of resilience and emotions following the terrorist attacks on the United States on September 11th, 2001. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 365–376.
- Galea, S., Merchant, R. M., & Lurie, N. (2020). The mental health consequences of COVID-19 and physical distancing: The need for prevention and early intervention. *JAMA Internal Medicine*, 180(6), 817-818.
- George, D., & Mallery, P. (2012). SPSS Statistics 21: Step by Step. Boston: Allynand Bacon.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2013). *Multivariate Data Analysis*. Always learning.
- Ho, C. S., Chee, C. Y., & Ho, R. C. (2020). Mental health strategies to combat the psychological impact of COVID-19 beyond paranoia and panic. *Ann Acad Med Singapore*, 49(1), 1-3.
- Huang, Y., & Zhao, N. (2020). Generalized anxiety disorder, depressive symptoms and sleep quality during COVID-19 outbreak in China: a web-based cross-sectional survey. *Psychiatry Research*, 112954.
- Kalisch, R., Baker, D. G., Basten, U., Boks, M. P., Bonanno, G. A., Brummelman, E., ... & Geuze, E. (2017). The resilience framework as a strategy to combat stress-related disorders. *Nature Human Behaviour*, 1(11), 784-790.
- Karatepe, O. M., & Karadas, G. (2015). Do psychological capital and work engagement foster frontline employees' satisfaction? *International Journal of Contemporary Hospitality Management*. 27(6), 1254-1278
- Kong, F., Wang, X., Hu, S., & Liu, J. (2015). Neural correlates of psychological resilience and their relation to life satisfaction in a sample of healthy young adults. *Neuroimage*, 123, 165-172.

- Li, S., Wang, Y., Xue, J., Zhao, N., & Zhu, T. (2020). The impact of COVID-19 epidemic declaration on psychological consequences: a study on active Weibo users. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(6), 2032.
- Liu, Y., Wang, Z. H., & Li, Z. G. (2012). Affective mediators of the influence of neuroticism and resilience on life satisfaction. *Personality and Individual Differences*, 52(7), 833-838.
- Liu, Y., Wang, Z., Zhou, C., & Li, T. (2014). Affect and self-esteem as mediators between trait resilience and psychological adjustment. *Personality and Individual Differences*, 66, 92-97.
- Luthans, F., Avey, J. B., Avolio, B. J., Norman, S. M., & Combs, G. M. (2006). Psychological capital development: Toward a micro-intervention. *Journal of Organizational Behavior*, 27(3), 387-393.
- Mak, W. W. S., Ng, I. S. W., & Wong, C. C. Y. (2011). Resilience: Enhancing well-being through the positive cognitive triad. *Journal of Counseling Psychology*, 58, 610-617.
- Marques, A., Mota, J., Gaspar, T., & de Matos, M. G. (2017). Associations between self-reported fitness and self-rated health, life-satisfaction and health-related quality of life among adolescents. *Journal of Exercise Science & Fitness*, 15(1), 8-11.
- Masten, A. S., & Reed, M. J. (2002). *Resilience in Development*. In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds). *Handbook of Positive Psychology* (pp. 74-8). London: Oxford University Press.
- Nicola, M., Alsafi, Z., Sohrabi, C., Kerwan, A., Al-Jabir, A., Iosifidis, C., ... & Agha, R. (2020). The socio-economic implications of the coronavirus and COVID-19 pandemic: a review. *International Journal of Surgery*. 78(1), 185-193.
- Pargament, K. I. (2001). *The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice*. Guilford press.
- Pavot, W., & Diener, E. (2008). The satisfaction with life scale and the emerging construct of life satisfaction. *The journal of positive psychology*, 3(2), 137-152.
- Peteet, J. R. (2020). COVID-19 Anxiety. *Journal of Religion and Health*, 1.
- Prayag, G., Spector, S., Orchiston, C., & Chowdhury, M. (2020). Psychological resilience, organizational resilience and life satisfaction in tourism firms: Insights from the Canterbury earthquakes. *Current Issues in Tourism*, 23(10), 1216-1233.
- Qiu, J., Shen, B., Zhao, M., Wang, Z., Xie, B., & Xu, Y. (2020). A nationwide survey of psychological distress among Chinese people in the COVID-19 epidemic: implications and policy recommendations. *General Psychiatry*, 33(2).
- Ramesh, N., Siddaiah, A., & Joseph, B. (2020). Tackling corona virus disease 2019 (COVID 19) in workplaces. *Indian Journal of Occupational and Environmental Medicine*, 24(1), 16.
- Richardson, G. E. (2002). The metatheory of resilience and resiliency. *Journal of Clinical Psychology*, 58, 307-321.
- Roy, D., Tripathy, S., Kar, S. K., Sharma, N., Verma, S. K., & Kaushal, V. (2020). Study of knowledge, attitude, anxiety & perceived mental healthcare need in Indian population during COVID-19 pandemic. *Asian Journal of Psychiatry*, 102083.

- Russo, S. J., Murrrough, J. W., Han, M.-H., Charney, D. S. & Nestler, E. J. (2012). Neurobiology of resilience. *Nat. Neurosci.* 15, 1475–1484
- Satici, B., Gocet-Tekin, E., Deniz, M. E., & Satici, S. A. (2020). Adaptation of the Fear of COVID-19 Scale: Its association with psychological distress and life satisfaction in Turkey. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1.
- Shanafelt, T., Ripp, J., & Trockel, M. (2020). Understanding and addressing sources of anxiety among health care professionals during the COVID-19 pandemic. *Jama*, 323(21), 2133-2134.
- Sher, L., 2020. COVID-19, anxiety, sleep disturbances and suicide. *Sleep Med.* <https://doi.org/10.1016/j.sleep.2020.04.019>
- Shi, M., Wang, X., Bian, Y., & Wang, L. (2015). The mediating role of resilience in the relationship between stress and life satisfaction among Chinese medical students: a cross-sectional study. *BMC Medical Education*, 15(1), 16.
- Slovic, P. (1987). Perception of risk. *Science*, 236(4799), 280-285.
- Strine, T. W., Chapman, D. P., Balluz, L. S., Moriarty, D. G., & Mokdad, A. H. (2008). The associations between life satisfaction and health-related quality of life, chronic illness, and health behaviors among US community-dwelling adults. *Journal of Community Health*, 33(1), 40-50.
- Tan, W., Hao, F., McIntyre, R. S., Jiang, L., Jiang, X., Zhang, L., ... & Zhang, Z. (2020). Is returning to work during the COVID-19 pandemic stressful? A study on immediate mental health status and psychoneuroimmunity prevention measures of Chinese workforce. *Brain, Behavior, and Immunity*. 0889-1591 <https://doi.org/10.1016/j.bbi.2020.04.055>
- Torales, J., O'Higgins, M., Castaldelli-Maia, J. M., & Ventriglio, A. (2020). The outbreak of COVID-19 coronavirus and its impact on global mental health. *International Journal of Social Psychiatry*, 0020764020915212.
- Trzebiński, J., Cabański, M., & Czarnecka, J. Z. (2020). Reaction to the COVID-19 pandemic: the influence of meaning in life, life satisfaction, and assumptions on world orderliness and positivity. *Journal of Loss and Trauma*, 1-14.
- Van Bavel, J. J., Baicker, K., Boggio, P. S., Capraro, V., Cichocka, A., Cikara, M., ... & Drury, J. (2020). Using social and behavioural science to support COVID-19 pandemic response. *Nature Human Behaviour*, 1-12.
- Wurm, S., Tomasik, M. J., & Tesch-Römer, C. (2008). Serious health events and their impact on changes in subjective health and life satisfaction: The role of age and a positive view on ageing. *European Journal of Ageing*, 5(2), 117-127.
- Yildirim, M., & Arslan, G. (2020). Exploring the associations between resilience, dispositional hope, subjective well-being, and psychological health among adults during early stage of COVID-19. *Current Psychology*, 1-11.
- Zhang, S. X., Wang, Y., Rauch, A., & Wei, F. (2020). Unprecedented disruption of lives and work: Health, distress and life satisfaction of working adults in China one month into the COVID-19 outbreak. *Psychiatry Research*, 112958.

COVID-19'un Kuzey Kıbrıs'taki İlk Altı Ayı

Nida Aydın*

Yakın Doğu Üniversitesi

Ezgi Bağrıaçık**

Yakın Doğu Üniversitesi

Ufuk Kaya***

Yakın Doğu Üniversitesi

Özet

Bu çalışma, COVID-19 virüs salgınının Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde görüldüğü tarihten itibaren ilk altı aylık süreçte yaşanan gelişmeleri ortaya koymak ve salgına karşı alınan tedbirler hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında konuyla ilgili basın-yayın aracılığıyla ilan edilen gelişmeler, resmî yayınlar, duyurular ve açıklamalar takip edilmiştir. KKTC Başbakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Eğitim Bakanlığı başta olmak üzere idari organlarca yayımlanmış Kararlar ve Genelgeler bulunarak incelenmiş ve değerlendirilmeleri yapılmıştır. Çalışmada, 10 Mart-31 Ağustos 2020 tarihleri arasındaki veriler incelenmiştir. Salgın ülkede görülmeye başlamadan önce bulaş riskine karşı alınan önlemler ile başlayan süreç hâlâ devam etmektedir. Hastalığın ülke sınırlarında görülmesiyle birlikte alınan tedbirler artırılmıştır. Süreç boyunca alınan önlemlerden bazıları sokağa çıkma yasağı, sınır kapılarının kısıtlanması, uçuşların, toplu etkinliklerin ve ibadetlerin durdurulması ve yüz yüze eğitim yerine uzaktan eğitime geçilmesidir. İlk COVID-19 vakasının 11 Mart 2020 günü görüldüğü KKTC'de altı ay içinde (10 Mart- 31 Ağustos 2020) toplam 331 vaka tespit edilmiş ve koronavirüs kaynaklı dört ölüm gerçekleşmiştir. Uçuşların kaldırılması, ülkeye dışarıdan girişlerin engellenmesi, sokağa çıkma yasağı ve kamu kurum kuruluşlarının kapatılması ile birlikte vaka görülmemiştir. Uçuşların tekrar açılması, ülke dışından gelen bireylerin karantina sürelerinin kısa tutulması ve kısıtlamaların kaldırılması ile birlikte vaka sayılarında yeniden artış gerçekleşmiş ve yerel bulaşlar da görülmeye başlanmıştır.

Anahtar Kelimeler

COVID-19; KKTC; Pandemik

* Uzm. Nida Aydın, Hemşirelik Fakültesi, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa - Kuzey Kıbrıs via Mersin 10, Turkey. E-posta: nida.aydin@neu.edu.tr [ORCID ID: 0000-0002-3590-9092]

** Uzm. Ezgi Bağrıaçık, Hemşirelik Fakültesi, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa - Kuzey Kıbrıs via Mersin 10, Turkey. E-posta: ezgi.bagriacik@neu.edu.tr [ORCID ID: 0000-0001-9061-1769]

*** Uzm. Ufuk Kaya, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa - Kuzey Kıbrıs via Mersin 10, Turkey. E-posta: ufukbkaya91@gmail.com [ORCID ID: 0000-0002-0911-4886]

Original Research Article

Article submission date: 18 September 2020

Article acceptance date: 25 April 2021

1302-9916©2020 emupress

Özgün Araştırma Makalesi

Makale gönderim tarihi: 18 Eylül 2020

Makale kabul tarihi: 25 Nisan 2021

The First Six Months of the COVID-19 in Northern Cyprus

Nida Aydın

Near East University

Ezgi Bağrıaçık

Near East University

Ufuk Kaya

Near East University

Abstract

This study aims to investigate the effects of the COVID-19 virus outbreak in the Turkish Republic of Northern Cyprus in the first six months and to provide information about the measures taken to combat this epidemic. Within the scope of our study, the developments, official publications, announcements and explanations announced through the press and the media were followed. Decisions and Circulars published by administrative bodies, especially the TRNC Prime Ministry, the Ministry of Health and the Ministry of Education, were found, examined and evaluated. Data between March 10 and August 31, 2020 were analyzed in the study. The process that started with the measures taken against the risk of transmission before the epidemic started in the country is still continuing. With the disease seen in the borders of the country, the measures taken were increased. Some of the measures taken during the process can be listed as curfew, restriction of border gates, stopping of flights, collective activities and praying and switching to distance education instead of face-to-face education. In Northern Cyprus, where the first COVID-19 case was seen on March 11, 2020, a total of 331 cases were seen in six months (March 10 and August 31, 2020) and four deaths were caused by coronavirus. No cases were seen with the cancellation of flights, blocking of entry to the country, curfew and closure of public institutions. With the reopening of flights, shortening the quarantine periods for those coming from abroad and lifting the restrictions, the number of cases increased again and local pollution began to appear.

Keywords

COVID-19; TRNC; Pandemic

Giriş

Tarih boyunca devletler ve toplumlar salgın hastalıklarla sosyal, ekonomik ve psikolojik yönden olumsuz etkilenmiştir (Yıldırım ve Ertem, 2020). Aralık 2019'da Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan kentinde nedeni bilinmeyen pnömoni vakalarında artış görülmeye başlanmış, 7 Ocak 2020 tarihinde ise bu durumun yeni tip bir koronavirüs sonucu olduğu ortaya çıkarılmıştır (Dedeler ve ark., 2020; Bilik, 2020). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından 11 Mart 2020'de global pandemi olarak ilan edilen koronavirüs hastalığı 2019 (COVID-19), Akut Solunum Yolu Sendromu (The Severe Acute Respiratory Syndrome, SARS) etkeni olan SARS Coronavirus'e (SARS-CoV) benzerliği nedeniyle SARS Coronavirus 2 (SARS-CoV-2) olarak isimlendirilen virüsün etken patojen olduğu yeni bir enfeksiyon hastalığıdır (Huang ve ark., 2020).

Genel olarak Koronavirüsler dış ortama çok dayanıklı olmayan virüslerdir. Dış ortamda bulunan virüslerin dayanma süresi, ortamın sıcaklığı, nemi, dışarı atıldığı organik maddenin miktarı ve damlacıkla yapıştığı yüzeyin dokusu gibi faktörlere göre değişmektedir. COVID-19, hasta kişilerden yayılan solunum damlacıklarının doğrudan kişilerin ağız, burun ya da gözüne girmesi ile ya da ortalığa saçılan damlacıkların yapıştığı yüzeylere dokunduktan sonra ellerin ağız, burun ya da gözle temasıyla dolaylı olarak bulaşabilmektedir. Virüs hasta bireylerin kan ve idrarlarında nadir olarak saptanmış olsa da süt, vajinal sürüntü ve sperm örneklerinde henüz saptanmamıştır. Semptomuz hastaların solunum salgılarında da virüsün saptanması nedeniyle bu kişiler de bulaştırıcı olabilmektedirler. Bulaştırıcılık süresi kesin olarak bilinmemekle beraber, semptomatik dönemden 1-2 gün önce başlayıp semptomların kaybolmasıyla bittiği düşünülmektedir. Genel olarak kuluçka (inkübasyon) süresi 2-14 gün arasında değişirken, ortalama kuluçka süresi 4.8 gündür (TC Sağlık Bakanlığı, 2020).

COVID-19 enfeksiyonunun birçok farklı semptomu arasında en yaygın olanlar; nefes darlığı, ateş ve kuru öksürüktür. Bunun dışında baş ve boğaz ağrısı, aşırı halsizlik, iştahsızlık, tat ve koku kaybı, ishal gibi belirtiler de görülebilmektedir. Hastalığın tanısı nazofarenksten alınan sürüntü örneğinde yapılan polimeraz zincir reaksiyonu (PCR), klinik bulgular ve gerekirse bilgisayarlı tomografi (BT) yöntemleri ile konulur. Hastalık semptomuz geçirilebildiği gibi, ciddi vakalarda zatürre, ağır akut solunum yolu enfeksiyonu, böbrek yetmezliği ve hatta ölüm gerçekleşebilmektedir. Kronik hastalığı olan ve ileri yaştaki bireylerde tablo ağırlaşabilmektedir. Hastalıktan korunma yolları ise temel olarak; hijyen, sosyal mesafeyi koruma ve izolasyondur. (TC Sağlık Bakanlığı, 2020).

Dünya üzerinde hızlı bir yayılma gösteren COVID-19, Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nün 11 Eylül 2020 tarihli verilerine göre toplam 216 ülkede, 2,804,0853 insanda görülmüş ve 906,092 kişinin ölümüne sebep olmuştur (WHO, 2020). Henüz kanıtlanmış spesifik bir tedavisi ve aşısı olmayan hastalık için ilaç ve aşı çalışmaları devam etmektedir.

COVID-19 tıbbi etkilerinin yanı sıra sosyal yaşamı, eğitimi, ekonomiyi, günlük hayatı etkileyerek tüm dünyada hayatın durmasına neden olmuştur. Bu çalışmanın amacı, COVID-19'un KKTC'de görüldüğü 10 Mart 2020'den itibaren 31 Ağustos 2020 tarihine kadar olan süreçte yaşanan gelişmeleri ve salgına karşı alınan tedbirleri incelemektir. Bu yolla ülkemizdeki durum, elde edilen veriler doğrultusunda ortaya

konulmaya çalışılmıştır.

Materyal-Metot

Tanımlayıcı ve kesitsel tipte yapılmış olan çalışma 01 Eylül-15 Eylül 2020 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında konuyla ilgili basın-yayın aracılığıyla ilan edilen gelişmeler, resmî yayınlar, duyurular ve açıklamalar takip edilmiştir. KKTC Başbakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Eğitim Bakanlığı başta olmak üzere idari organlarca yayımlanmış Kararlar ve Genelgeler incelemiş ve bunların değerlendirmeleri yapılmıştır. İncelenmek istenen zaman aralığında KKTC Bakanlar Kurulu resmî sitesinden 200 ve KKTC Sağlık Bakanlığı resmî sitesinden 385 duyuru yapılmıştır. Verilerin değerlendirilmesi sayısal olarak yapılmış ve mevcut vaka sayıları tablolaştırılmıştır. Veri içeriği; vaka sayıları, yapılan resmî duyurular, kısıtlamalar ve halka açık belgeleri içermektedir. KKTC’de ilk vakanın görüldüğü 10 Mart 2020 ile 31 Ağustos 2020 tarihleri arasında yapılan bu çalışma ile COVID-19 karşısında KKTC’nin durumu ve almış olduğu önlemler ele alınmıştır.

Bulgular

Aralık 2019’da Çin’de ortaya çıkan yeni koronavirüs salgınının ülkeye bulaş riskine yönelik önlemler Şubat ayı itibarı ile KKTC Sağlık Bakanlığı tarafından duyurulmaya başlanmıştır. Havalimanına termal kameralar kurulması, Burhan Nalbantoğlu Devlet Hastanesi’nde Karantina Bölümünün oluşturulması, sağlık çalışanları için Vaka Yönetim Rehberi güncellemesi, virüsten korunmaya ilişkin halka yönelik görsel materyallerin hazırlanması, laboratuvarlara gerekli kitlerin temininin sağlanması ve uçuş kısıtlamaları bu önlemlerden bazılarıdır. KKTC’de ilk vakanın görülmesi ile birlikte ilave tedbirler alınmış ve bunlar zaman içerisinde daha da sıklaştırılmıştır. Tedbirlerde ve uygulamalarda kademeli geçişlere dikkat edilmiş, bazı durumlarda da radikal tedbirler anında devreye sokulmuştur.

Birinci Ay (10 Mart-31 Mart 2020)

10 Mart’ta Almanya’dan gelen bir turist kafilesinde KKTC’deki ilk vakanın görülmesi ile birlikte Sağlık Bakanlığı tarafından duyurular sıklaştırılmış, halka panik yapmamaları çağrısında bulunulmuştur. Kamusal alanlar ve özel işletmelerde alınması gereken önlemler ve temizlik önerileri yayımlanmıştır (KKTC Sağlık Bakanlığı, 2020). Ardından Bakanlar Kurulu kararı ile 22 Mart tarihine kadar eğitime ara verildiği; tiyatro, konser ve festival gibi toplu etkinliklerin iptal edildiği; ayrıca bazı ülkelerden KKTC’ye giriş yapan vatandaşların 14 gün süre ile ev karantinasına girmeleri gerektiği duyurulmuştur (KKTC Bakanlar Kurulu Kararları, 2020). 12 Mart tarihinde vaka sayısı ikiye yükselmiştir. 14 Mart tarihinde taksiler hariç toplu taşıma araçlarının kullanımı ve toplu ibadetler durdurulmuş ve eğitime verilen ara uzatılmıştır. Türkçe ve İngilizce hizmet verecek olan “1102” numaralı koronavirüs ihbar hattı devreye girmiş, bazı meslek grupları dışında tüm kamu personeli izinli sayılmış, temel ihtiyaçların karşılanması dışında hizmet veren (market, eczane, fırın benzin istasyonu hariç) tüm kuruluşlar kapatılmış, Mağusa Devlet Hastanesi’nin karantina hastanesi olarak kullanılmasına karar verilmiş ve hastane için gerekli olanakların sağlanmasına yönelik çalışmalar başlatılmış, ülkeye sadece KKTC

vatandaşları ve yasal izni bulunan kişilerin girebileceği duyurulmuştur (KKTC Sağlık Bakanlığı, 2020; KKTC Bakanlar Kurulu Kararları, 2020). 15 Mart tarihinde ülkeye giriş yapan herkesin giriş tarihinde itibaren 14 gün süre ile evlerinde izole olmaları yasal zorunluluk haline getirilmiştir. 16 Mart tarihinde "Gribal Enfeksiyon Kontrol Merkezleri" kurulmuş ve Lefkoşa Tren Yolu Polikliniği ve Mağusa Devlet Hastanesi'nde hizmet vermeye başlamış, 17 Mart tarihinde resmî açıklamaların web sayfası ve sosyal medya hesapları (<https://saglik.gov.ct.tr/>, <https://twitter.com/saglikkkctc>, <https://www.facebook.com/kktcsaglikbakanligi>, <https://www.instagram.com/kktcsaglik/?hl=tr>) üzerinden yapıldığı duyurulmuştur. 18 Mart tarihinde 13 kişinin test sonucunun pozitif çıktığı belirtilerek toplam vaka sayısının 20'ye çıktığı bildirilmiştir. Bu hastalardan 18'inin Alman kafilesindeki bireyler, 2'sinin ise İngiltere'den dönen KKTC vatandaşı olduğu belirtilmiştir. 20 Mart tarihinde ilk kez tedavisi tamamlanan ve test sonuçları negatif gelen üç hasta taburcu edilmiştir. 22 Mart tarihinde "14 gün kısmi sokağa çıkma yasağı" ilan edilmiş; market, eczane, banka ve benzinci ziyareti dışındaki aktiviteler gece yarısından sonra 14 gün süre ile yasaklanmıştır. 25 Mart tarihinde "Ateş ve Öksürük" polikliniği ve "Koronavirüs Testi ve Sorgulama Sitesi (coronakkctc.com)" devreye girmiş, mazeretleri bulunan bireylerin sokağa çıkabilmek için polisten izin alabilecekleri mesaj hatları paylaşmıştır. 27 Mart tarihinde COVID-19 vakalarının görüldüğü Karpaz bölgesindeki 15 yerleşim yerinde tam sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Sık sık "Evde Kalın" çağrılarında bulunulmuştur. 31 Mart tarihinden başlamak üzere 21:00-06:00 saatleri arasında tam sokağa çıkma yasağı getirilmiştir. İlk vakanın görüldüğü 10 Mart tarihinden ay sonuna kadar yapılan test sayısı 1262 olup toplam 70 vaka saptanmıştır. Bir hasta vefat etmiş ve üç hasta yoğun bakımda takip edilmiştir (Tablo 1). Sağlık Bakanlığı resmî sitesinden toplam 86 duyuru yapılmış, 31 Mart tarihi itibarı ile tablolaştırılmış veriler Sağlık Bakanlığı sosyal medya hesaplarından duyurulmaya başlanmıştır (KKTC Sağlık Bakanlığı, 2020).

Tablo 1. Mart ayı COVID-19 bulaş durumu

Tarih	Yeni vaka sayısı	Taburcu edilen	Yoğun bakım ünitesinde bulunan	Vefat eden	Aktif vaka	Toplam vaka
10 Mart 2020	1	-	-	-	1	1
12 Mart 2020	1	-	-	-	2	2
13 Mart 2020	3	-	-	-	5	5
15 Mart 2020	1	-	-	-	6	6
17 Mart 2020	1	-	-	-	7	7
18 Mart 2020	13	-	-	-	20	20
19 Mart 2020	13	-	-	-	33	33
20 Mart 2020	-	3	-	-	30	33
21 Mart 2020	2	-	-	-	32	35
22 Mart 2020	3	-	-	-	35	38
23 Mart 2020	2	-	-	-	37	40
24 Mart 2020	2	-	-	-	39	42
25 Mart 2020	2	-	1	-	41	44

26 Mart 2020	13	26	1	-	25	57
27 Mart 2020	4	-	1	-	32	61
28 Mart 2020	1	-	2	1	32	62
29 Mart 2020	2	-	3	-	34	64
30 Mart 2020	5	10	3	-	39	69
31 Mart 2020	1	-	3	-	40	70

İkinci Ay (01 Nisan-30 Nisan 2020)

Nisan ayının ilk gününde koronavirüs sebebiyle ikinci ölüm gerçekleşmiştir. Karpaz bölgesinde devam eden tam sokağa çıkma yasağı yedi gün daha uzatılmıştır. 6 Nisan tarihi itibarıyla beş gün süre ile ilçeler arası geçiş yasaklanmıştır. 7 Nisan tarihinde üçüncü ölüm görülürken, sokağa çıkma yasağı, eğitim kurumlarının tatili ve ilçeler arası kısıtlamalar 30 Nisan'a kadar uzatılmıştır. 13 Nisan'da koronavirüs kaynaklı dördüncü ve 31 Ağustos'a kadar olan son ölüm gerçekleşmiştir. Nisan ayı içerisinde yapılan test sayıları artırılarak 11005 test uygulanmış, toplam 38 yeni vaka saptanmıştır (Tablo 2). Nisan ayı içerisinde Mart ayında COVID-19 tanısı alan ve yoğun bakım ünitesinde tedavi gören üç hasta vefat etmiştir. Sağlık Bakanlığı resmî sitesinden toplam 86 duyuru yapılmıştır (KKTC Sağlık Bakanlığı, 2020).

Tablo 2. Nisan ayı COVID-19 bulaş durumu

Tarih	Yeni vaka sayısı	Taburcu edilen	Yoğun bakım ünitesinde bulunan	Vefat eden	Aktif vaka	Toplam vaka
01 Nisan 2020	7	-	2	1	46	77
02 Nisan 2020	4	-	2	-	50	81
03 Nisan 2020	7	-	1	-	57	88
04 Nisan 2020	-	-	1	-	57	88
05 Nisan 2020	3	7	2	-	53	91
06 Nisan 2020	1	7	2	-	47	92
07 Nisan 2020	2	1	-	1	47	94
08 Nisan 2020	1	-	1	-	48	95
09 Nisan 2020	1	-	1	-	49	96
10 Nisan 2020	3	-	1	-	52	99
11 Nisan 2020	-	1	1	-	51	99
12 Nisan 2020	-	12	1	-	39	99
13 Nisan 2020	1	5	-	1	34	100
14 Nisan 2020	-	4	-	-	30	100
15 Nisan 2020	5	8	-	-	27	105
16 Nisan 2020	-	6	-	-	21	105
17 Nisan 2020	3	1	-	-	23	108
19 Nisan 2020	-	3	-	-	20	108
20 Nisan 2020	-	1	-	-	19	108
22 Nisan 2020	-	2	-	-	17	108
25 Nisan 2020	-	5	-	-	12	108

27 Nisan 2020	-	7	-	-	5	108
29 Nisan 2020	-	2	-	-	3	108

Üçüncü Ay (01 Mayıs-31 Mayıs 2020)

Mayıs ayında normalleşme adımları atılmıştır. Kısmi sokağa çıkma yasağı ve ilçeler arası seyahat sınırlaması (Pazar günleri hariç) 4 Mayıs itibarıyla kaldırılmış, sokağa çıkarken maske takma zorunluluğu getirilmiştir. Turizm sektörü, berberler, kuaförler, eğlence mekanları ve eğitim kurumları dışındaki sektörler akşam saat 8'e kadar olmak koşuluyla açılmışlardır. 11 Mayıs tarihinde tedavi gören son koronavirüs hastası da taburcu edilmiş ve aktif hasta kalmamıştır. 15 Mayıs'ta memurlar iş başı yapmış, 20 Mayıs itibarıyla berber ve kuaförler açılmış, tam sokağa çıkma saatleri 00:00-06:00 şeklinde değiştirilmiştir. 24 Mayıs tarihinde toplu ibadet yasağı kalkmış, 27 Mayıs'ta spor salonları açılmıştır. Mayıs ayında 19107 test uygulanmış ve yeni vakaya rastlanmamıştır. Sağlık Bakanlığı resmî sitesinden toplam 64 duyuru yapılmıştır (Tablo 3) (KKTC Sağlık Bakanlığı, 2020).

Tablo 3. Mayıs ayı COVID-19 bulaş durumu

Tarih	Yeni vaka sayısı	Taburcu edilen	Yoğun bakım ünitesinde bulunan	Vefat eden	Aktif vaka	Toplam vaka
01 Mayıs 2020	-	1	-	-	2	108
02 Mayıs 2020	-	1	-	-	1	108
11 Mayıs 2020	-	1	-	-	0	108

Dördüncü Ay (01 Haziran-30 Haziran 2020)

Haziran ayının ilk gününden itibaren gece uygulanan tam sokağa çıkma yasağı da kaldırılmış, bireylere maske, sosyal izolasyon ve hijyen uygulamaları sık sık hatırlatılarak duyurular bu ayda da devam etmiştir. Haziran ayında 6443 test uygulanmış, yeni vakaya rastlanmamış ve Sağlık Bakanlığı resmî sitesinden toplam 53 duyuru yapılmıştır (KKTC Sağlık Bakanlığı, 2020).

Beşinci Ay (01 Temmuz-31 Temmuz 2020)

01 Temmuz 2020 tarihinde uçuşların başlaması ile yeni vakalar görülmeye başlanmış, ülkeye gelen kişilerin geldiği ülkeler kategorilere göre uygulamalara tabi tutulmuştur. Ülkelere göre üç kategori (A, B, C) belirlenmiştir. A kategori ülkelerden gelecek yolcuların uçuş öncesi son 72 saatte yapılmış ve sonucu negatif PCR testinin olması halinde ülkeye girebilecekleri belirtilmiştir. B kategorisindeki ülkelerden gelecek yolcular için çifte PCR testi yönteminin uygulanacağını ve C kategori ülkelerden gelecek yolculardan son 72 saatte yapılmış PCR testi isteneceğini ve bu kişilerin ülkeye bedelini kendilerinin ödeyeceği 14 günlük karantina şartını kabul etmeleri halinde giriş yapabilecekleri duyurulmuştur. Temmuz ayı içerisinde 32195 test yapılmış, 37 yeni vaka tespit edilmiş ve 16 hasta taburcu edilmiştir. Sağlık Bakanlığı resmî sitesinden toplam 45 duyuru yapılmıştır (Tablo 4) (KKTC Sağlık Bakanlığı, 2020).

Tablo 4. Temmuz ayı COVID-19 bulaş durumu

Tarih	Yeni vaka sayısı	Taburcu edilen	Yoğun bakım ünitesinde bulunan	Vefat eden	Aktif vaka	Toplam vaka
01 Temmuz 2020	1	-	-	-	1	109
02 Temmuz 2020	2	-	-	-	3	111
03 Temmuz 2020	1	-	-	-	4	112
04 Temmuz 2020	1	-	-	-	5	113
08 Temmuz 2020	1	-	-	-	6	114
09 Temmuz 2020	1	-	-	-	7	115
13 Temmuz 2020	1	-	-	-	8	116
14 Temmuz 2020	1	-	-	-	9	117
15 Temmuz 2020	-	1	-	-	8	117
16 Temmuz 2020	-	1	-	-	7	117
18 Temmuz 2020	1	-	-	-	8	118
19 Temmuz 2020	3	-	-	-	11	121
20 Temmuz 2020	2	-	-	-	13	123
21 Temmuz 2020	2	-	-	-	15	125
22 Temmuz 2020	5	-	-	-	20	130
23 Temmuz 2020	1	3	-	-	18	131
25 Temmuz 2020	2	-	-	-	20	133
27 Temmuz 2020	2	-	-	-	21*	135
28 Temmuz 2020	3	-	-	-	24	138
29 Temmuz 2020	4	2	-	-	26	142
30 Temmuz 2020	2	3	-	-	26	144
31 Temmuz 2020	1	6	-	-	21	145

*1 vaka karantinadan firar etmiş.

Altıncı Ay (01 Ağustos-31 Ağustos 2020)

Temmuz ayında görülen yeni vaka sayıları ağustos ayında hızla artışa geçmiş, 14 Ağustos tarihi itibarı ile de ilk yerel vakalar görülmeye başlamıştır.14-31 Ağustos 2020 tarihleri arasında 14 yerel vaka görülmüştür. Ağustos ayı içerisinde uygulanan

50800 test sonucunda 186 yeni vaka tespit edilmiş 109 hasta taburcu edilmiştir. Sağlık Bakanlığı resmî sitesinden toplam 51 duyuru yapılmıştır (KKTC Sağlık Bakanlığı, 2020).

Sonuç

COVID-19 her cinsiyet ve yaş grubunu etkileyebilen, hızlı yayılım gösteren, ciddi komplikasyonlar oluşturan ve ölüme neden olan bir hastalıktır. Tüm dünyaya hızla yayılması tedirginlikle karşılanırken vaka sayıları ve ölüm oranları ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. COVID-19, hasta bireylerin sağlıklı bireylere damlacık yolu ile doğrudan ya da dolaylı yollarla virüsü aktarması ile bulaşmaktadır (WHO, 2020; TC Sağlık Bakanlığı, 2020). Özellikle hasta kişi ile yakın temas kurma, öpüşme, uzun süre kapalı ortamda kalma bulaş için büyük risk oluşturmaktadır (Jiang ve ark., 2020). Çalışmamızda COVID-19 tanılı bireylerin ülkemize giriş yapmasıyla virüsün ülke içinde hızla yayılmaya başladığı görülmüştür. Hemen ardından alınan karalar ve kısıtlamalarla vaka sayılarında kademeli azalma görülmüştür (KKTC Sağlık Bakanlığı, 2020). Uçuşların kaldırılması, ülkeye dışarıdan girişlerin engellenmesi, sokağa çıkma yasağı ve kamu kurum kuruluşlarının kapatılması ile birlikte vaka görülmemiş, tarama testleri devam etmiştir. Zorunlu olarak sağlanan sosyal izolasyonun vaka oranlarını azalttığı görülmüştür. Tüm dünyaca etkili olduğu düşünülen maske, mesafe ve hijyen uygulamalarının ülkemizde de sayısal olarak veriler üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir.

Uçuşların tekrar açılması, ülke dışından gelen bireylerin karantina sürelerinin kısa tutulması ve kısıtlamaların kaldırılması ile birlikte vaka sayılarında yeniden artış gerçekleşmiş ve yerel bulaşlar da görülmeye başlanmıştır (KKTC Sağlık Bakanlığı, 2020).

COVID-19 tanı testlerinin kimlere ve hangi oranda yapılması gerektiği konusu netlik kazanmamakla birlikte pandemi sürecinde ülkeler değişik yöntemler izlemiş, bazıları nüfuslarının önemli bir bölümünde tarama amaçlı test yapmayı tercih etmişken diğer bir grup ise test sayısını sadece semptom gösterenlere ve risk gruplarına yapmayı seçmiştir (Huang ve ark., 2020). Ülkemizde de pandeminin başından itibaren test sayıları önemli ölçüde artırılmış, genel olarak semptom gösteren, risk grubunda olan ve temaslı bireylere test yapılması uygulamasına gidilmiştir. Ayrıca zaman zaman random testler de uygulanmıştır. Test sayılarındaki artışın ve random testlerin pandemi sürecinde yararlı olacağı, hastalığı semptomsuz geçiren ancak bulaştırıcılığı olan bireylerin tespit edilmesinde fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Ülkemizde güncel bilgilerin insanlarla paylaşılması ve kararların kısa sürede halka ulaşmasını sağlayan, kurumlara ait internet siteleri ve sosyal medya hesaplarının faydalı olduğu ve uygun şekilde kullanıldığı görülmektedir. Henüz kesin bir tedavisi ya da aşısı olmayan salgının üstesinden ancak bireylerin kendini ve çevresini korumasıyla gelinebileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Bilik, Ö. (2020). Hasta ve yakınlarının eğitiminde COVID-19: hemşireler ne anlatmalı? *Journal Biotechnology and Strategic Health Research*, 4(2): 78-88.
- Dedeler, M., Özdilek, Y., Şimşek, İ., Abdullahoğlu, S.D., Eren, Tunç. Çolapkulu, N., Dinçer, B. Leblebici, M., Ovalı F., Alimoğlu, O. (2020). COVID-19 ve Afrika. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 25(1): 300-311.
- Huang, C., Wang, Y., Li, X., Ren, L., Zhao, J., Hu, Y., et al. (2020). Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China. *Lancet*, 395:497-506. doi: 10.1016/S0140-6736(20)30183-5.
- Jiang F, Deng L, Zhang L, Cai Y, Cheung CW, Xia Z. (2020). Review of the clinical characteristics of coronavirus disease 2019 (COVID-19). *Journal of General Internal Medicine*, 35: 1545-9
- KKTC Başbakanlık. Bakanlar Kurulu Kararları. (2020). <https://basbakanlik.gov.ct.tr/bakanlar-kurulu/bakanlar-kurulu-kararlari>. Erişim Tarihi:12.09.2020.
- KKTC Sağlık Bakanlığı. Duyurular. Ağustos 2020. <https://saglik.gov.ct.tr/Haberler/DUYURULAR/PID/32470/mcat/32471/ArtDateMonth/8-2020>. Erişim Tarihi:14.09.2020.
- KKTC Sağlık Bakanlığı. Duyurular. Haziran 2020. <https://saglik.gov.ct.tr/Haberler/DUYURULAR/PID/32470/mcat/32471/ArtDateMonth/6-2020>. Erişim Tarihi:13.09.2020.
- KKTC Sağlık Bakanlığı. Duyurular. Mart 2020. <https://saglik.gov.ct.tr/Haberler/DUYURULAR/PID/32470/mcat/32471/ArtDateMonth/3-2020>. Erişim Tarihi:10.09.2020
- KKTC Sağlık Bakanlığı. Duyurular. Mayıs 2020. <https://saglik.gov.ct.tr/Haberler/DUYURULAR/PID/32470/mcat/32471/ArtDateMonth/5-2020>. Erişim Tarihi:12.09.2020
- KKTC Sağlık Bakanlığı. Duyurular. Nisan 2020. <https://saglik.gov.ct.tr/Haberler/DUYURULAR/PID/32470/mcat/32471/ArtDateMonth/4-2020>. Erişim Tarihi:12.09.2020
- KKTC Sağlık Bakanlığı. Duyurular. Temmuz 2020. <https://saglik.gov.ct.tr/Haberler/DUYURULAR/PID/32470/mcat/32471/ArtDateMonth/7-2020>. Erişim Tarihi:14.09.2020.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020). COVID-19 (SARS-CoV-2 Enfeksiyonu). Ankara. <https://COVID19.saglik.gov.tr/Eklenti/38597/0/COVID-19rehberigenelbilgilerepidemi-yolojivetanipdf.pdf> Erişim Tarihi: 10.09.2020
- WHO (World Health Organization). Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard. Data last updated:2020/9/11. <https://COVID19.who.int/>. Erişim Tarihi:12.09.2020.
- Yıldırım, J.G., Ertem, M. (2020). COVID-19 ile ilgili yürütülen çalışmaların tanımlayıcı özellikleri ve randomize kontrollü çalışmaların içerikleri: Sistemik derleme. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2): 75-81.

Kültürel Mirasın Yeniden Canlandırılmasında Sanal Kent Müzesi Potansiyelinin Kuzey Kıbrıs Örneği Üzerinden İrdelenmesi

İbrahim İnce*

Londra Üniversitesi

Uğur Ulaş Dağlı**

Doğu Akdeniz Üniversitesi

Özet

Kıbrıs tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve onların kültürlerinden kalan birçok kalıntı günümüze kadar taşınmıştır. Bu kalıntıları uluslararası standartta sergileyebileceğimiz ve kentli kimliğinin oluşumunda önemli rol oynayacak olan Kent Müzesi kavramı Kuzey Kıbrıs'ta henüz benimsenmiş değildir. Pandemi döneminin değişik parametrelerinden dolayı ise Kent Müzesi'ni fiziksel ortamda gerçekleştirmeden önce sanal ortamda oluşturmak daha olası gözükmemtedir. Bu bağlamda makalede, müzelerin başlangıçları olan merak dolaplarından başlayarak dijital ekranlara kadar uzanan tarihini inceleyerek, bu tarihin getirdiği metotların potansiyel bir Sanal Kent Müzesi'ne nasıl harmanlanacağı üzerinde durulmaktadır. Uluslararası kurumların, sanal gerçeklik gibi teknolojilerin entegrasyonu ile hem eğitim açısından hem de eğlence ve etkileşim açısından kullanıcılarını tatmin eden sanal müze projeleri de çalışma kapsamında incelenmektedir. Ayrıca makalenin gelecekte tasarlanabilecek bu sanal ortama bir kaynak oluşturması, yön verici olması ve konuyla ilgili toplumsal bilinç oluşturması da hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler

Kültürel Miras; Kent Müzesi; Müzecilik; Küratörlük; Sanal; Dijitalleşme; Pandemi

* İbrahim İnce, Londra Üniversitesi (UCL). Gower St, London WC1E 6BT, United Kingdom. E-posta: ibrahimlatifince@hotmail.com [ORCID ID: 0000-0002-5489-7955]

** Prof. Dr. Uğur Ulaş Dağlı, Mimarlık Fakültesi, Doğu Akdeniz Üniversitesi (DAÜ). Gazimağusa - Kuzey Kıbrıs via Mersin 10, Turkey. E-posta: ugur.dagli@emu.edu.tr [ORCID ID: 0000-0003-4217-7130]

Original Research Article

Article submission date: 23 November 2020

Article acceptance date: 25 April 2021

1302-9916©2020 emupress

Özgün Araştırma Makalesi

Makale gönderim tarihi: 23 Kasım 2020

Makale kabul tarihi: 25 Nisan 2021

The Potentials of the Virtual City Museum in the Resurgence of Cultural Heritage, Exemplified Through a Case Study of North Cyprus

İbrahim İnce

University College London

Uğur Ulaş Dağlı

Eastern Mediterranean University

Abstract

Cyprus has hosted many civilisations throughout history and has carried their fragments to today. The concept of a City Museum to exhibit these fragments with international standards and shape the citizen's cultural identity has not yet been embraced. Due to the limitations of the current pandemic, the construction of a City Museum in the virtual realm seems more feasible than in the physical realm. Thus, the history of museums, from their origins in cabinet of curiosities to digital screens is discussed so as to investigate how museological techniques could be applied to a potential Virtual City Museum. How international institutions are producing museological projects that satisfy their users, both in terms of education and in terms of entertainment and interactivity through the integration of technologies, like virtual reality, is examined. Additionally, the article provides a resource and a directional basis for such a virtual space that might be produced in the future as well as bring social awareness to this topic.

Keywords

Cultural Heritage; City Museum; Museology; Curating; Virtual; Digitalization; Pandemic

Giriş

Tarih boyunca Kıbrıs adası pek çok farklı medeniyetin etkisi altında kalmış ve çok kültürlü yapıya sahip olmuştur. Kentlerin çok çeşitli tarihlere ve kalıntılara sahip olan kimlikleri ise çok kültürlülüğün en belirgin formudur. İçinde bulunduğumuz pandemi ve dijitalleşme dönemi, bu tarihleri ve kalıntıları algılama şekillerimizi etkileyebilecek potansiyele sahiptir.

11 Mart 2020 günü Dünya Sağlık Örgütü COVID-19'u pandemik bir hastalık olarak ilan etmiş (BBC, 2020a); ve tarihten sonra dünya farklı bir dönüşüme/değişime girmiş; sosyal mesafe tüm alanları yeniden şekillendirmiş ve şekillendirmeye devam etmektedir. Bu dönüşüm/değişimden dolayı, şu anda kültür ve sanat faaliyetleri de tüm dünyada yeniden şekillendirilmektedir. Bu faaliyetler, bugünlerde çevrimiçi ortamda, sanatçı – izleyici ilişkisini yeniden tanımlamakta; bunun paralelinde müzelerin sanal müze şeklinde evrim geçirmesini hızlandırmaktadır (Dağlı, 2020a). Fakat, sanal müzelerin karantina sınırlamalarından daha önceye dayanan bir tarihi vardır. Mühendislik ve küratörlüğü birleştiren bu ara yüz düzenleme şekillerinin tarihi, kurulacak herhangi bir Sanal Kent Müzesi'ne yön gösterme konusunda yardımcı olabilecektir. Şöyle ki; günümüzün teknolojisinde sanal gerçeklikten eserlerin mikroskobik detaylarına kadar izleyiciye farklı görüşler sunan teknikler bulunmaktadır (Geismar, 2018).

Akademik ve müzeolojik ortamlarda 'digital humanities - dijital beşeri bilimleri' adı altında kültürel miras ve dijitalleşmenin birleşmesi hakkında yenilikçi ve zengin araştırmalar söz konusudur (Cameron ve Kenderdine, 2007). Bu noktada makalenin amacı, yeni müzecilik şekli olan ve pandemiden sonra gelişiminin hızlandığı sanal müzelerin oluşumlarını ve diskurlarını göz önünde bulundurarak değişim/dönüşüm yaşayan Kuzey Kıbrıs kentlerine ait kültürel mirasın canlandırılmasında Sanal Kent Müzesi'nin önemini incelemek, Kuzey Kıbrıs'a nasıl uygulanabileceğini değerlendirmektir.

Çağdaş Müzelerin Tarihi, Amaçları ve Sanal Geleceği

"Müze sözcüğü Latince, Mousa'lar (esin perileri) tapınağı demek olan 'museum' ve Eski Yunanca 'mouseion'dan gelir. Müzeciliğin temelinde kültürel anlamda önemli eserlerin toplanması, korunması ve sergilenmesi yatmaktadır" (Akçay, 2020). Müze kelimesinin özünde yatan 'tapınak' kavramına, yani kutsallığa bağlanan anlamı, müzelerin günümüzdeki misyonuna halen daha yakındır. Müzeler, geçmişin nesnelerini seçip onların kültürel ve tarihsel değerini öne çıkararak onları kutsallaştırmaktadır. Halen kullanımda olan geleneksel sergileme araçları (kaideler ve cam kutular) eserleri ulaşılmaz hale getirip yüceltmektedir. Hangi eserin sergileneneceğinin kararını veren müzecilik alanında çalışan kişiler (müzeologlar ve küratörler), tarihin hangi yönünün kültürel anlamda önemli ve sergilenmeye değer olduğunu tanımladığı için ayrıcalıklı ve eşsiz bir role sahiptirler.

ICOM'un (Uluslararası Müzeler Komitesi'nin) tanımına göre günümüz müzeleri, 'toplumun ve gelişiminin hizmetinde olan halka açık, insan ve yaşadığı çevrenin somut ve somut olmayan mirasını inceleyen, eğitim amacıyla toplayan, koruyan, araştıran, bilgiyi paylaşan ve sunan, kâr amacı gütmeyen, sürekliliği olan ve keyif veren kurumlardır' (ICOM, 2007). 'Halka açık' müze son çağlarda artan yeni bir

fikirdir. Bunun tam tersine, müzelerin erken tarihinde özelleştirilme, içe kapalılık görülmektedir. 'Merak dolabı - cabinet of curiosities' adı verilen dolaplar, müzelerin öncel modeli olarak değerlendirilmektedir. Merak dolaplarında, koleksiyonculuk yapan aristokratlar dünyanın farklı yerlerinden topladıkları eserleri - kum tanelerinden çanak / çömleğe kadar her şeyi - özel ziyaretçileri için kurgulayıp sergilemekteydiler. 16. ve 18. Yüzyılları arasında kullanımı görülen bu dolaplar, 'özelleşmiş bilgi yayma yöntemi' olarak tanımlanmaktadır (Acland ve Waddell, 2020; Bennett, 1995). O dönemin dolap sahibi aristokratları tıpkı günümüzün küratörlerine benzeyen bir role sahiptiler ve eserleri belli bir kurgu içinde düzenleyerek dünyanın dolap içinde nasıl temsil edileceğini kendileri şekillendirmekteydiler. Aristokratik prestij, otorite ve özelleştirmeye dayanan müzeciliğin bu ideolojik kalıtını, somut ve sanal yöntemlerle bertaraf etmek günümüzün küratörlerinin önemli bir vazifesi olmalıdır.

Şekil 1. Remps D. (1690), Cabinet of Curiosities - Merak Dolabı, (Erişim adresi: <https://www.sothebysinstitute.com/news-and-events/news/cabinets-of-curiosities-and-the-origin-of-collecting>).

Müzelerin misyonu "bilginin artırılarak yaygınlaştırılması sonucu toplumun eğitilmesi ve entelektüel kapasitesinin arttırılmasına katkı yapmak olarak" betimlenmektedir ve "bazıları müzeleri entelektüel bir eğlence ve zaman geçirme mekânı olarak görmekte, bir başka kesim ise müzeleri araştırma merkezleri olarak değerlendirmektedir" (Güven, 2016: 4). Merak dolapları, halka açık çağdaş

müzelerin eğlence ve araştırma kaynağı olma rollerinin iskeletini oluşturmuşlardır. İngiltere'nin Oxford şehrinde 1683'de açılan Ashmolean Müzesi ilk 'halka açık' müze olarak tanımlanmaktadır (Ashmolean, 2017). O zamandan günümüze, müzeleri daha demokratik, yani bütün halkın rahatlıkla erişebileceği bir ortama çevirme uğraşları sürekli devam etmektedir. Bu uğraşların yeni evresi ise sanal müzecilik olarak tanımlanabilir.

Dünyanın yarısından fazlasının internet kullandığı bilinmektedir ve 4,5 milyar kullanıcı söz konusudur (BBC, 2020b). Teknik olarak internette yayınlanan bir sergi, bütün 'insan halkına' açıktır. 'Müze toplar, korur ancak depo değildir; müze belgeler, arşivler ancak bir kütüphane değildir; müze eğitir ancak okul değildir. Kısacası müze, tüm bu işlevleri kapsayan birer kültür merkezi ve kompleksidir' (Okan, 2015). Müzenin arşiv, depo, belgeleyici ve sergileyici bir sistem olmasına dair bu tanım, internetin bilgi depolayan bir araç olarak değerlendirilmesine oldukça yakındır. Bir başka ifadeyle, müze ve internet, kavramsal olarak birbirini andırmakta ve birbiriyle uyumaktadır. Bu iki sistemin - sanalın ve müzenin - birbirine zincirlenmesi gayet verimli olmakla birlikte, içinde bulunduğumuz pandemi sınırlanmalarından dolayı bu birleşim kaçınılmaz olmuştur.

Özetle, çağdaş müzeler, araştırma, eğitim ve keyif alma amacına sahip; halka açık, beş duyu ile temanın algılandığı, toplumun tüm kesimlerine hitap edebilecek, toplum gelişiminin hizmetinde olan kurumlardır. Müzeciliğin ulaşılabilir ve geniş kitleleri eğitebilmesine dair olan vizyonlarını sürdürmek için sanal platformlara uyarlanması yeni raddesidir.

Sanal Müzelerin Gelişimi ve Sunabilecekleri

Bilgi Çağı'nda hızlı ve ulaşılabilir bilgi, daha kalıcı ve sürdürülebilir bilgi olmaya başlamıştır. 2012'de toplanan istatistiklerin altını çizdiği gibi Amerikalıların %71'i sanatı, dijital olarak ve sadece %49'u müze, galeri ve tiyatroları fiziksel olarak ziyaret ederek tüketmektedir. Müze ziyaretçilerinin ve bağıışçılarının büyük bir çoğunluğu ise yaşlı nüfus olarak bildirilmektedir (Itelson, 2019). Yani, sanal bilginin ulaşılabilirliği ve kolaylığı, özellikle yeni nesiller için çok büyük bir önem arz etmektedir. Bu da kültürel kurumların dijitalleşmeye adapte olmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Fleming'in dediği gibi kültürel kurumlar ya 'değişecek ya da ölecektir' (Fleming, 2009). Bu değişime yönelik, Schweibens'in tanımladığı gibi sanal müzeler 'erişimi olanaklı kılmak amacıyla da fiziksel anlamda bir mekâna ihtiyaç duymayan müzeler' olarak ortaya çıkmıştır; 'içeriklerine göre broşür sanal müzeler, içeriksel sanal müzeler, eğitsel sanal müzeler ve sanal müzeler olarak dört gruba ayrılırlar' (Schweibens, 2004). Her grubu birleştiren motif ise, sergilenen konuların geleneksel müze resmiyeti ve yaklaşımı ile ele alınması; koleksiyonlara fiziksel olarak ulaşamayan dünyanın diğer ucundaki müzeseverlere bunların ulaştırılmasıdır.

Malraux'a göre fotoğraf kamerasının icadıyla birlikte dünyadaki tarihî eserlere olan algımız genişlemiştir. Artık birçok ülkede bulunan eserlere görsel olarak ulaşmamız sağlandığı için zihnimiz, dünyanın bir ucundan diğer ucundaki eserleri kapsayan, 'hayali müze' oluşturmaya başlamıştır (Malraux, 1967). Sanal Müze de zihnimizde olan bu 'hayali müzeyi' daha da genişletmektedir.

Dağlı'nın makalesinde özetlendiği gibi "pandemi ile birlikte sanal müze yaklaşımı genellikle mevcut sergi salonları veya müze yapısının üç boyutlu modellenmesi ile dijital ortama aktarılması şeklinde oluşmuştur. Yani fiziksel müze deneyimi, sanal bir deneyime dönüştürülmektedir; müzesever, ekran aracılığıyla müzeyi deneyimleyebilmektedir. Bunun yanında koleksiyonların internet ortamında değişik formatta sergilenerek interaktif şekilde sunumu da yapılmaktadır" (Dağlı, 2020b).

Pictorial Style vase decorated with sphinxes and griffins
-1300/-1200

The British
Museum
British Museum
London, United Kingdom

[View in Street View](#)

Mycenaean 'Pictorial Style' vases were produced between about 1400 and 1150 BC, mainly in the Argolid (the area round Mycenae that was the heartland of Mycenaean culture). Chariot scenes, birds, bulls and fish were favourite subjects. They were painted in a lively style in red or red-brown paint on a buff background. Mythological creatures, such as griffins and sphinxes on this vessel, were relatively rare. Large 'Pictorial Style' vessels - mainly bowls and kraters - were exported to the east Greek islands and to Cyprus, where they were particularly popular. They presumably had a domestic use - perhaps to contain foodstuffs or wine - but were often later placed in graves. On one side of this vase a pair of

sphinxes are depicted flanking a stylized tree in a heraldic manner. The sphinxes are winged and wear elaborate plumed headdresses. On the other side of the vase are griffins, one of which is pulling a chariot with a standing charioteer and passenger. Sphinxes, with lions' bodies and human heads, and griffins, with lions' bodies and birds' heads, are often shown accompanying a deity in Minoan and Mycenaean art. They may also have specific associations with death and burial, suggesting the possibility at least that this vase was made not for domestic use but for the tomb.

Details

Title: Pictorial Style vase decorated with sphinxes and griffins
Date created: -1300/-1200
Physical Dimensions: Height: 24.20cm; Diameter: 27.10cm
External Link: [British Museum collection online](#)
Technique: wheel-made; painted
Subject: sphinx; griffin; charioteer/chariot
Registration number: 1897.0401.927
Production place: Made in Greece
Place: Excavated/Findspot: Enkomi
Period/culture: Late Helladic IIIb
Material: pottery
Copyright: Photo: © Trustees of the British Museum
Acquisition: Excavated by Turner Bequest Excavations, Enkomi. Funded by Turner, Emma Turner

Şekil 2 ve 3. Pictorial Style Vase - Resimsel Stil Vazo bilgileri ve panoramik görünümü (Erişim adresi: https://artsandculture.google.com/asset/pictorial-style-vase-decorated-with-sphinxes-and-griffins/kwFb_xW8cKUsxg).

Zamana ayak uydurmak için küratörlük alanının dijital ortama nasıl aktarılacağı hakkında diskurlar geçmektedir. İnternetin tarihi boyunca farklı sanal müzecilik küratörlüğü metotlarıyla karşılaşmıştır. Bunlardan en belirginini 'modern' ve 'postmodern' olarak adlandırılmaktadır (Cameron, 2004). 2000'lerin başında yaygın olan, sergilenen eserleri ve bilgileri, geleneksel bir arşiv gibi hiyerarşik kategorilere ve listelemelere koyan sanal müze düzenine 'modern' tanımı verilmektedir. 'Postmodern' metot ise sergilenen eserlerin gözlenebilir ve kategorize edilebilir verisi dışında, o eserlerin hakkında nasıl birden fazla deneyimsel ve bilgisel açı sunulabileceğiyle ilgilenmektedir. Hiperlinklerden yararlanarak ziyaretçileri farklı farklı içeriklere ve sayfalara götürerek daha esnek bir deneyim oluşturmaktadır. Örnek olarak, Şekil 2 ve 3'te görülebileceği üzere Londra Britanya Müzesi'nin Google Sanat ve Kültür - Google Arts & Culture sanal sergisinde, eserin ana sayfasındaki verisel bilgilerine ilaveten, 'Sokak Görünümü - Street View' başına tıklayıp fiziksel müzede nasıl sergilendiği panoramik olarak görülebilmektedir. Ayrıca 'Sanat Kamerası - Art Camera' adlı özellikle, belirli eserlerin gözle görülemeyecek kadar yakından mikroskobik görsellerini görme şansı sağlanmaktadır. Postmodern metoduna uygun olarak 'Bağlantıları Keşfedin - Explore Connections' özelliği ise belirli eserlerin arasındaki coğrafi, tarihsel ve görsel bağlantı örgüsünü göstermektedir.

Kısacası sanal müze, en son teknolojilerden yararlanıp, fiziksel müzenin sunamadığı mekanik ve teknolojik görüş açıları sunmaktadır. Şu anda bunu en gelişmiş raddelerde uygulayan, 2011'de hayata geçirilmiş ve dünyanın her yerinden müzelerin koleksiyonlarını dijitalleştirmeyi misyon edinmiş Google Sanat ve Kültür organizasyonudur. Geleneksel küratörlük senaryosunda müze ortamında ziyaretçilere nasıl entelektüel, duyuşsal ve duygusal deneyimler yaşatmak için belirli yöntemler ve araçlar kullanılıyorsa, sanal küratörlüğün de kendine özel yöntemleri ve düzenlemeleri vardır. Sanal müze eserlerin kapalı/kilitli alanlarda gerçekleştirilen geleneksel sergileme yöntemlerinin yerine insanın farklı şekillerde eser ile diyaloga geçeceği seçenekler sunmaktadır.

Sanal müzeler sayesinde birçok ziyaretçi şimdiye kadar fiziksel müzede erişemediği bilgilere erişmekte, yani müzenin saydamlığı, ziyaretçilerin kuruma güvenini arttırmaktadır. “İzleyiciler, paydaşlar, bağışçılar ve diğer ilgililer müze sitelerinde verilen envanterler sayesinde müzedeki eserleri, faaliyet ve etkinlikleri takip edebilmekte ve müzenin yıllık faaliyet raporlarına dahi ulaşabilmektedir. [...] Birçok müze depolarını bile izleyicilere açmaktadırlar” (Okan, 2018: 225). Londra Britanya Müzesi şu anda dört buçuk milyon eserini - müzenin bütün koleksiyonunun neredeyse yarısını, dijital ortamda kitlelere sunmaktadır (Moss, 2020). Böylelikle sanal müze belleği, Londra Britanya Müzesi gibi kapsamlı bir kurumun depodaki yüzlerce eserine yeniden hayat verip, fiziksel müzenin sergileyebileceği kapasiteden daha fazlasını sergileyebilmektedir.

Sanal müzecilik dünyanın birçok yerindeki ünvanlı müzeleri, daha demokratik, postkolonyal, erişilebilir ve görülebilir kılma amacı yolunda başarılı bir araç olmuştur.

Sanal Müzeler Üzerine Diskurlar: Göz-Merkezcilik ve Röprodüksiyon

Sanal müzecilik sadece ekranlarımızdan görülebilmesinden dolayı belirli sınırlamalarla karşılaşmaktadır. Bunların en belirginini fiziksel müzelerde de karşılaştığımız göz-merkezciliğidir; bu da görsel deneyimin diğer duylara nazaran daha fazla odak noktası olmasıdır. Fakat zaman geçtikçe fiziksel dünyanın gerçekliğini dijital dünyaya daha fazla aktarmamızı sağlayan teknolojik gelişmeler ortaya çıkmaktadır. Sanal gerçeklik ve arttırılmış gerçeklik gibi göz-merkezciliği aşır bütün vücudu kapsayan deneyimler hem sanal hem de fiziksel müzeciliğe entegre edilmektedir. Müzeler ‘teknolojinin geç ulaştığı ender sektörlerden biri’ olarak bilinmektedirler (Sarsılmaz, 2010). Lakin, COVID-19’un getirdiği gerekçelerden dolayı bu konuda girişimler katbekat artmaktadır. Yaşadığımız küresel karantina kurallarından dolayı fiziksel müzeye erişim olamaması, kurumları yukarıda bahsedilen yenilikçi teknolojileri harmanlayıp, müze ziyaretinin sanal alternatiflerini oluşturmaları hususunda itelemektedir.

Gerçek dünyanın bu denli alternatiflerinin geliştirilmesinden dolayı, akademik alanlarda gerçeklik ve röprodüksiyona dair birçok diskur türemektedir. Birçok akademisyen ve müzeolog sanat eserinin kopyasına ulaşımın orijinal sanat eserinin değerini düşürebileceğine inanmaktadır. Walter Benjamin’in ünlü makalesi, ‘Tekniğin Olanaklarıyla Yeniden Üretilebildiği Çağdaş Sanat Yapıtı’ (1936), orijinal eserlerin - fotoğraflık ve dijital kopyasının sahip olmadığı - bir auraya sahip olduğunu tartışmaktadır (Benjamin, 2007). Müze eserlerini artık dijital röprodüksiyonları üzerinden deneyimleyebilmemiz kütüphanelerin tarihiyle kesişmektedir. 1439’da matbaanın icadından önce kitapların üretimi pahalı ve ulaşılmazdı; bilgiye gücü ve parası olan ulaşmaktaydı (Google Arts & Culture, 2020). Matbaanın icadının ardından, 21. yüzyılda kütüphane ziyaretinin alternatifi dijital dünyada oluşturulmuştur ve birçok insan şu anda aradığı kitabı bir aratmayla ekranına getirebilmektedir. Benzer şekilde, artık müze nesnelere bir aratmayla ve tıklamayla ulaşılabilir. Bu dijitalleşmiş nesnelere, ‘dijital vekil’ adı verilmektedir (Schimelpfenig et al., 2017). Hakiki esere ulaşımımız mümkün olmadığında, gerek eserin depoda ve sergi dışı

olmasından, gerek müzeye pandemi döneminde gidememekten, gerek eserin hasar görmesinden dolayı, dijital kopya gerçek eserin deneyiminin 'vekili' olmaktadır.

Dijitalleşme ve sanal müzecilik aynı zamanda gelecekte hasar görebilecek olan yapıtların ölümsüzleştirilmesi demektir. Örneğin, The Million Image Database teröristler tarafından yok edilmiş olan Suriye'nin Zafer Kemer'i'nin dijital fotoğraflarından, 3-boyutlu yazıcıyla bire bir kopyasını yaratabilmiştir (Dijital Arkeoloji Enstitüsü, 2016). Bu bağlamda müzelerin, kültürel mirasın her daim belgelenmiş ve kalıcı olması açısından dijital röprodüksiyon sürecine açık olmaları gerekmektedir.

Kuzey Kıbrıs'ta Kültürel Mirasın Yaşatılmasında Sanal Kent Müzesi

Doğan'ın da bahsettiği üzere kent müzeleri 'toplumların tarih serüveni içerisinde geçirdiği evreler, yaşadıkları deneyimler ve toplumların ürettikleri sosyal, kültürel, tarihsel değerler açısından geçmiş ile gelecek arasında önemli bir taşıyıcı aks durumundadır' (Doğan, 2018). Yani, Kent Müzesi diğer her şeyden çok kültürel katmanı mercek altına alan, müzeciliğin altında işlev gören bir koldur ve kent kültürel mirası - kenti arasında dayanıklı bir ilişki kurmaya odaklanır.

Kent Müzesi yaşadığımız bölgenin bir parçası olarak hissetmek ve yaşantılarımızı aşan kültürel bir zaman çizelgesinin içinde olduğumuzu bilmek adına bizden önce gelenlerin yaşamını tanımamızı sağlamaktadır. Bundan dolayı kentli kimliği ve kentli bilinci yaratmak kent yöneticilerinin ana sorumluluğu olmalıdır. Bu aidiyet hissiyatını müzecilik yoluyla 'yaratmanın önkoşulu, kenti 'o kent' yapan tarihsel serüveni canlı tutmak, tarihsel dokusuyla, mekânlarıyla, adap erkânıyla, ilişki biçimleriyle tanıdık hale getirmek, geçmişle bugünü birbirine bağlayıp geleceğe' yol vermekten geçer (Dedehayı, 2013).

Kentlileri kentle barıştırmaya misyonuna sahip Kent Müzesi, o yerleşim yerine ait tüm yaşanmışlıkları onlara hatırlatan, kentin hem fiziksel gelişimini, hem de sosyal boyutunu ortaya koyan bir bellektir. "Eğer bir kent, dünle bugün, bugünle yarın arasındaki ilişkiyi sağlam kuramazsa, birikimini gençliğe doğru yansıtamaz. Bireyin ve toplumun tarihsel yolculuğunu ne oranda hatırladığı ya da ne oranda unuttuğu, onun gelişmişlik düzeyine ilişkin önemli bir göstergedir. İşte bu anlamda Kent Müzesi'nin önemi tartışılmaz" (Dağlı, 2017: para.11). Dış ve iç birçok etkiden dolayı Kıbrıs hızlı bir şekilde sosyal ve fiziksel anlamda değişim içindedir. Buna karşın, kültürel mirasın, kentsel kimliğin ve tarihsel yolculuğun unutulmaması için önlemler alınmalıdır. İşte bu yüzden Kent Müzesine acil ihtiyaç vardır. Pandemi ise bunu bir adım ileriye taşıyarak Sanal Kent Müzesi'nin hızlı bir şekilde bunu karşılayabileceğini hatırlatmıştır.

Fakat Kuzey Kıbrıs'ta Kent Müzesi kavramına tamamen uyan bir çalışma gerçekleştirilmemiştir. Kuzey Kıbrıs müzeciliği altında olan müzelerin dijitalleşmesine dair herhangi bir girişim de şu anda gözlemlenmemektedir. KKTC Eski Eserler ve Müzeler Dairesine ait internet sitesi arşivinden de görülebileceği üzere, Daire'nin altında şu anda işlev gören 29 müze ve ören yeri vardır (Eski Eserler, 2019). "Kuzey Kıbrıs'taki müzelerin çoğunlukla arkeoloji, ikon ve etnografya müzeleri olduğu görülmektedir" (Giritli, 2012: 13). Dr. Fazıl Küçük Müzesi ve Namık Kemal Zindanı ve Müzesi gibi kentin içinden geçen belirli konular ve kişiler üzerine olan müzeler

olmasına rağmen, kentin kimliğini kolektif bir şekilde betimleyen müze eksikliği vardır. Kıbrıs'ın etnografik geleneklerini inceleyip dolaylı yoldan kentliyi ele alan, Kıbrıs Özel Etnografya Müzesi gibi özel müzeler vardır. Yine de bire bir kentin ve kentlinin dönüşümünü nesnelere, alanlarla ve hikâyelerle ele alan bir müzenin eksikliği görülmektedir. 29 müze ve öğrenme yeri diğer ülkelerde olan 'müzedeki eğitim' kavramını uygulamamaktadır (Giritli, 2012). Yani, kültürel mirası canlandırmak adına herhangi bir eğlence veya bilgilendirme amaçlı aktiviteler (konferanslar, ailelere hitaben farklı ziyaretçi etkinlikleri vb.) müzelerde geçmemektedir; buraları sabit ve naziren değişen mekânlardır. Bu bağlamda, Sanal Kent Müzesi şu anda müzelerimizde eksik olan interaktifliği sunup 'müzedeki eğitim' anlayışını da etkinleştirebilir.

Kent belleğinin ortaya çıkarılmasına bir araç olacak olan Sanal Kent Müzesi'nin ilk adımı kentin kültürel ve tarihî envanterini oluşturmak olacaktır. 'Kent belleği', kentte yaşayanların, anılarını, kentte yaşanan olayları, hatta gündelik yaşamın geçmişine uzanan zengin bir içeriği kapsamakta, yani yaşanmış hafızayı ve kültürel mirası ifade etmektedir (Dağlı, 2018).

Kent bellek kapsamında, somut kültürel miras kadar soyut mirasın da yaşatılması ve yeni nesillere aktarılması için gelenekler ve hikâyeler belgelenmelidir. Hem soyut hem de somut kültürel parçalarımız, zamana tabi olarak, unutulabiliyor veya unutturulabiliyor. Örneğin, Vikingler medeniyeti hakkında olan bilgilerin çoğunluğu ürettikleri somut nesnelere tarafından bilinmektedir; soyut deliller yok denilebilecek kadar az olduğu için tarihçilerin geçmişe dair ürettiği kuramlar gerçekliği tamamen yansıtmayabilir (BBC, 2020c). Gelecek odaklı olup, kültürel mirasın soyut ve somut katmanlarını sanal çevrede tevsik edip, gelecek nesillerin kentsel topoğrafyaya ve o ortamda sürdürülmüş geleneklere ulaşmalarını parmaklarının ucuna, yani dijitale getirilebilir.

UNDP (BM Kalkınma Programı) altında çalışan Kıbrıs Kültürel Miras Teknik Komitesi'nin geçmiş yıllarda yaptığı, bazı bölümleri hasar görmüş Lefkoşa surlarının duvarlarını ve daha bir çok tarihî yapıtları kapsayan yenileme çalışmalarından da anlayacağımız üzere tarihin kalıntıları, gerek insani gerek doğal gerekçelerden hasar görmeye açıktırlar. Gelecekte geçmişini bulabileceğimiz dayanıklı dijital bir doküman olmalı ki, bu yapıtların zarar gördüğü takdirde, eski halleri toplumun 'hayali müzesinde' yaşayabilsin.

Teknik Komite'nin kültürel mirası yaşatmak adına, on yıla aşkın süredir devam ettiği yenileme çalışmaları kapsamında, yapıtları restore etmek tabii ki kentlerin kültürünün yaşatılmasının önemli bir parçasıdır (UNDP, 2018). Fakat kentlinin gözünde anıtlar, yapıtlar ve objeler hakkında insanlarla daha ilişkilendirilmiş bir bakış açısı uyandırmak için bu yapıtların gördüğü tarihleri ve yaşanmışlıkları, gerek metinsel gerek görsel olarak, muhafaza etmemiz gerekmektedir. Kente dair bu gibi bilgileri Sanal Müze kavramını bir zaman kapsülü olarak görüp, internet aracılığıyla geleceğin kentlisine ulaştırabiliriz. Yani, UNDP gibi inisiyatiflerin de hedefi olan Kıbrıs'ın kültürel değerlerini muhafaza etme eyleminin sadece fiziksel olarak değil, soyut ve sanal olarak da sürdürülmesi faydalı olacaktır.

Antik kökenlere dayanan tarihimiz olmasına rağmen, uzak geçmişler, oluşturulacak tarih skalasında belirtilebilir; ancak Sanal Kent Müzesi'nin ana odağı

Kıbrıs tarihinin kentlinin hayatını en hissedilir şekilde etkileyen yakın geçmiş (yaklaşık olarak son 200 yıl) olmalıdır. Bu geçmiş İnsanlar, Mekânlar, Olaylar ve Nesnelere başlıklarını kapsayacak şekilde ele alınmalıdır. İnsanlar, kentte iz bırakmış siyasi kişilerden, sanatçılardan, esnaf, mobil satıcılara kadar çok geniş bir yelpazeyi içine almaktadır. Yaşamın yer aldığı tüm fiziki mekân ve binalar ikinci başlığı oluşturmaktadır. Üçüncü başlık ise insanların ve mekânların tanık olduğu olayları/hikâyeleri içine almaktadır; bunlara gazete gibi yazılı kaynaklardan ve sözlü gelenek yoluyla ulaşılabilir. Son başlık ise bu dönemlerde kullandığımız olan objeler (ör. geleneksel ev eşyaları) ve üretilen eserleri (ör. harita) kapsamaktadır. Hiperlinkler sayesinde eserler ve bahsedilen başlıklar arasında bağlantılar sunulabilir; bir eserden diğer eserlere ve onların bilgilerine linklerle kolaylıkla ulaşılabilir. Böylece, tıpkı fiziksel müzede olduğu gibi, linkler sayesinde kullanıcı kendi istediği deneysel yürüngeyi şekillendirebilir. Hem verisel bilgileri hem yaşanmışlıkları kapsayacak şekilde, belirli bir eserin sayfasına giriş yapıldığında farklı toplumlar ve gelenekler tarafından nasıl değerlendirildiğine ve değiştirildiğine dair, 'modern' metotta olduğu gibi, kronolojik sınıflandırmalar da yapılabilir.

Turizm ve kitle açısından da Sanal Kent Müzesi oluşumu kentin tarihini güvenilir bir platformda uluslararası ulaşım açmak demektir. Sanal müze, yakın geçmişte adamızda iz bırakan Osmanlı ve İngiliz dönemleri gibi, Kıbrıs ve Kıbrıslı üzerinde soyut ve somut etkileri hakkında araştırma yapanlar için de bir arşiv görevi görecektir. Sanal Kent Müzesi'ni fiziksel bir arşivden farklı kılan nokta ise arşivsel bilgi dağılımı cihazlarına (rafklar, kodlu etiketler ve terimler) kıyasla düzensel olarak daha erişilebilir ve üstüne eklenebilir oluşu olacaktır. Bu noktada, Sanal Kent Müzesi kullanıcılarına aktif bir rol verilebilir ve kent hakkında kaynaklara sahiplerse, gerek araştırma makaleleri gerek yadigâr yükleme seçeneği verilebilecektir.

Kıbrıs'a Sanal Kent Müzeciliğinin başarılı biçimde aktarılması için müzeologluk ve/veya küratörlük alanında eğitim almış uzmanların, tarih bilimcilerin ve bilgisayar mühendislerinin birlikte çalışmasına ihtiyaç olacaktır. Dijitalliği hayatlarına bu denli entegre etmiş yeni nesillerin Sanal Kent Müzesi'ne erişimi olması demek, kültürel mirasın yeni bir nesil için kendini yenilemesi, yani potansiyel olarak yeniden doğması anlamına gelmektedir.

Sanal Kent Müzesi İçin Önerilen Düzen

Sanal müzenin iki kısmı olması en uygunu olacaktır. Bir bölümü modern metodun uygulandığı eğitim ve araştırma amaçlı, diğeri ise eserlerle daha interaktif ve eğlenceli -'postmodern' metot - bir deneyim oluşturabilir. Ana sitede sanat eserinin verisel bilgileri ve fotoğrafı sunulup, ikinci kısmına yine hiperlink kullanılarak gidilebilir ve bu kısımda eserlerin sanal gerçeklik görünümü sağlanabilir. Oluşturulacak sanal gerçeklik mekânı laptop, tablet ve telefon ekranından görülebilmeye ek olarak, sanal gerçeklik gözlükleri sayesinde bedensel olarak da gezilebilecektir; bu da göz-merkezciliği aşan bir deneyim olacaktır. Sanal gerçeklik açısını öne çıkartmak için, sitenin açılışıyla birlikte, belirli sayıda sanal gerçeklik gözlükleri kiralanabilir ve halkın sanal müzeyi bu interaktif teknolojiyle gezmesine olanak sağlayan bir etkinlik düzenlenebilir. Böylece sanal müze hem uzman araştırmacılar hem de genel bir kitle için verimli olacaktır. Eserler hakkında

gözlemlenebilir bilgileri düzenleyen ana site 'didaktik açıdan değerlendirme' sunarken, ana siteye bağlı oluşturulacak sanal gerçeklik bölümü de 'sergilerin halk tarafından algılanmasında aktif/ etkin, interaktif/etkileşimli vb. yeni geliştirilen yöntemlerini' kapsamış olacaktır (Okan, 2018). Londra Britanya Müzesi'nin yaptığı gibi panoramik kamerayla kaydedilebilecek (Şekil 3) kent müzemiz olmadığı için sıfırdan başlayıp sanal gerçeklik müzesinin oluşturulması gerekecektir. Buna iyi bir örnek DAÜ Mimarlık Fakültesi'nin pandemi döneminde öğrencilerinin projelerini sergilemek için oluşturduğu sanal gerçeklik sergisidir.

Şekil 4. DAÜ Mimarlık Fakültesi (2020). Öğrenci Projeleri Sergisi, (Erişim adresi: https://www.artsteps.com/view/5ebd625d9df06a42985c3c647fbclid=IwAR3yLlqDDWoNHo-dT8XP8UZRxaZx7M_Mug-VztDYDnpelmxnYbJ9eX4KQ5E).

Tablo 1. Sanal Kent Müzesi Görev Dağılımı Önerisi.

Rol Alacak Kişiler					Konu (Bizans, Lüzinyan, Venedik, Osmanlı, İngiliz dönemleri ve yakın tarih)			
Yönetici	Müzeolog / Küratör	Tarihçi / Sanat Tarihçi / Antropolog / Arkeolog (lar)	Fotoğrafçı	Grafik Tasarımcı ve Bilgisayar Mühendisi (leri)	Somut Tarih		Soyut Tarih	
Finansman ve organizasyon yönünden projeyi takip eden	Uluslararası müze standartlarını korumak için karar, yön ve denetim sağlayan	Eserlerin verisel bilgilerine erişen, belgeleyen ve doğrulayan	Toplanan nesnelerin profesyonel olarak fotoğflanması	Ana site ve sanal gerçeklik platformlarını oluşturan	Mekânlr	Nesneler	Kişiler	Olaylar

Projede görev alacak aktörlerin genel olarak rolleri şöyle olacaktır:

Yönetici, finansman ve organizasyon yönünden projeyi takip edecek olan

kişidir. Müzeolog/Küratör(ler), projenin her etabında uluslararası müze standartlarını korumak için karar verme süreçlerine yön verecek kişilerdir. Küratörler üretilecek olan Sanal Kent Müzesi'ne dair önceden üretilmiş sanal müzeleri araştırıp projeyi örneklendirecektir. Ek olarak, fiziksel kent müzelerini inceleyip, kullanılan sergileme ve anlatım tekniklerinin sanal ortama nasıl adapte edilebileceğini araştıracaktır. İlaveten, Küratörler projenin kültürel ve bulgusal dalı altında görev alacak olan Tarihçi / Sanat Tarihçi / Antropolog / Arkeolog (lar) ile birlikte çalışarak, dahil edilecek nesnelere ve hikâyelerin tespit edilip seçilmesinden sorumlu olacaktır. Kültürel ve bulgusal dalın kapsamında işlev gören kişilerin en önemli sorumluluğu içeriklerin dokümantasyonlarını yapmak olacaktır. Sanal müze kapsamında kentin yakın tarihinin hikâyelendirilme şeklinin güvenilir ve akıcı bir çizelgede gittiğini garantilemekte de ses sahibi olacaktırlar. Her figüre bilgi alanlarına bağlı olarak Mekânlar, Nesnelere, Kişiler ve Olaylar kategorilerinden uygun olan seçenek(ler) tahsis edilecektir. Örneğin, hikâyeler, olaylar ve karakterleri Tarihçi ve Sosyal-Kültürel Antropologlar tarafından incelenebilir. Sanatçıları ve sanat ürünlerini Sanat Tarihçilerin, nesnelere ve mekânlar gibi taşınabilir veya taşınamayan kültürel miras unsurlarını ise Arkeologların incelemesi uygun olabilir. Bulgularla hikâye oluşturma noktasında gerek devlet arşivlerden gerek özel arşivlerden faydalanma imkanı sağlanmalıdır. İçerikler, süreç boyunca hasar görmeyeceklerini garantileyecek Müzeolog gözetimi altında, dijital ortama taşınmaları için Fotoğrafçı tarafından kayda alınacaktır.

Grafik Tasarımcı ve Bilgisayar Mühendisi(leri), Küratörlerle birlikte çalışarak kullanımı kolay site tasarımı planını gerçekleştirecektir. Oluşturulacak iki üç taslaktan kullanım koşulları geniş bir kitleye hitap edebilecek, sıklıkla bilgisayar kullanmayan çocuk ve yetişkinler de göz önünde bulundurularak taslak belirlenecektir. Bu safhada, algı yönünden en uygun taslağın hangisi olduğuna dair bir psikoloğa veya pazarlama psikolojisi alanında çalışan bir uzmana danışılabilir. Bunun paralelinde, içeriklerin 18 yaş altı kişilere nasıl erişilebilir ve ilgi çekici kılınabileceğine dair çocuk gelişim uzmanının da görüşü projede yer alabilir. Grafik Tasarımcı ve Bilgisayar Mühendisi(leri) olan kişiler Müzeolog/Küratörler birlikteliğinde karar verilmiş olan site düzeninin ve sanal gerçeklik platformunun oluşturulması için program yazılımında görev alacaktır. Sanal gerçekliğin nispeten yeni bir teknoloji olmasından dolayı, herhangi bir bilgisayar programcısından ziyade, özellikle sanal gerçeklik yazılım programlarında deneyim sahibi bir mühendis tespit edilmelidir. Oluşturulacak yazılımın hem bilgisayarda hem de telefonlarda herhangi bir işlev bozukluğu olmadan kullanılabilmesine dair kalite kontrolü yapılmalıdır. Ayrıca, KKTC'de sanal suçlar ile ilgili henüz kapsamlı bir yasa olmadığından dolayı, oluşturulacak müzenin bir hukuk danışmanı tarafından ele alınması, yasal sürecin değerlendirilmesi gerekecektir.

Sunulan çeşitli Sanal Kent Müzesi düzenleme ve sergileme seçeneklerinden anlaşılacağı üzere sanal müzeciliğin kullanıcı için potansiyeli geniştir. Projenin zorluğu ise önceden bahsedilen klasik sanal müze kurma şeklinin tersine ilerlemek olacaktır; fiziksel müzeyi sanala dönüştürmek yerine, sanaldan başlamak.

Fakat Sanal Kent Müzesi oluşturulduğu takdirde, nasıl merak dolapları müzelerin iskeletini oluşturduysa, ilerde üretilebilecek bir Kent Müzesi'nin küratörlük iskeletini Sanal Kent Müzesi oluşturabilecektir. Bu noktada Kuzey Kıbrıs'ın oluşturacağı sanal müze, enderi ve zoru başaracağı için gayet değerli olacaktır.

Sonuç

Merak dolaplarından başlayarak bilgisayar ekranlarına giren müze tarihine ayak uydurmamız gerekmektedir. Pandeminin hızlandırdığı teknoloji, müzecilik ve erişilebilirlik açısından olan gelişmeler bize hızlı ilerlemek için gerekli olanağı sunmuştur.

Kütüphanelerin geçirdiği dönüşüm süreci gibi, müzecilik de öyle bir dijital etaptan geçmektedir. Bu süreci ihmal etmek, hem interneti sosyal medya ortamının illüzyonlarından ibaret görmek hem de tarihin sadece fiziksel olarak korunmasını savunmak, sanal müzenin kente kazandırabileceklerini hiçe saymak demektir.

Küratörler ve müzeologlar sergilerde dünyanın nasıl yansıtılacağına kararını vererek toplumun bilgi üretimine katkıda buldukları için, çevrimiçi veya çevrimdışı müzecilik kapsamında önemli bir yetkiye sahiptirler. Kuzey Kıbrıs'ta bu gibi sergi şekilleriyle bilgi üretimi oluşturan, yani küratörlük yapmakta olan uzman kişiler nadirdir. Fakat müze sistemini kullanıp yaratılabilecek olan bilgi üretimi ve dağılımı, bize geçmişimizi etik ve çekici bir şekilde sunup, unutturmamak için önemli bir rol üstlenecektir.

Kuzey Kıbrıs'ta ancak, sanal müzecilikle başlayıp, küratörler ve müzeologlarla birlikte müzelerin eğlence, bilgi ve araştırma merkezi olarak tanıtımına dair çalışmalar yapılırsa, müzeler toplumun bilincine kazandırılabilir.

'Bu yeni döneme yönelik olarak Kuzey Kıbrıs'taki kentlerimiz için Sanal Kent müzelerimizi tasarlayabiliriz. Biz müzelerimizi dünyadaki genel yaklaşımın tersine, önce sanal olarak yapabiliriz. Normalleşme döneminde ise sanalı fiziksel kurguya da döndürebiliriz' (Dağlı, 2020b: para.4). Başlangıç noktası olarak kullanabileceğimiz herhangi bir kent müzemiz olmadığından dolayı, uluslararası sanal müzecilik standartlarını uygulayarak oluşturulabilecek platformun belirli bir kreatif sınırı da yoktur. Nasıl dijital dünya, sanal dünyanın yerini alamazsa, sanal müzecilik de oluşturulacak herhangi bir fiziksel Kent Müzesi'nin yerine geçmeyecektir. Fakat kentsel belleği dijital ortamda belgeleyecek olan 'dijital vekil', yani Sanal Kent Müzesi, kültürel mirasa yeni bakış açıları ve ilgi oluşturulması yolunda büyük bir adım olacaktır.

Kaynakça

- Acland, A. ve Waddell, N. (2020). 'What is a Museum?', *Medium of the Museum Podcast* (Erişim adresi: https://podcasts.google.com/feed/aHR0cHM6Ly9mZWVkc3B3V0LmNvbS8xMzc3MjMyLnJzcw/episode/nV6enNwcm91dC01NzMyMjg0?sa=X&ved=0CAQKqfYCaChcKEwigk_z1vY7vAhUAAAAAHQAAAAAQAg&hl=en-CY).
- Akçay, T. (2020). 'Hayallerdeki 'müze'', (Erişim adresi: <http://blog.milliyet.com.tr/hayallerdeki--muze-/Blog/?BlogNo=56807>).
- Ashmolean. (2017). 'The Story of the World's First Public Museum', (Erişim adresi: <https://www.ashmolean.org/article/the-story-of-the-worlds-first-public-museum>).
- BBC. (2020a). 'Pandemi nedir, ülkeleri nasıl etkiler?', (Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51614548>).
- BBC. (2020b). 'Türkiye'de sosyal medya ne kadar ve nasıl kullanılıyor?', (Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-53259275>).
- BBC. (2020c). 'How do we know about the Vikings?', (Erişim adresi: http://www.bbc.co.uk/history/ancient/vikings/evidence_01.shtml).
- Bennett, T. (1995). 'The Exhibitionary Complex', *The Birth of the Museum* (London: Routledge), 59-88.
- Benjamin, W. (2007). 'The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction', *Illuminations* (New York: Schocken Books), 217-254.
- Cameron, F. (2004). 'Digital Futures I: Museum Collections, Digital Technologies, and the Cultural Construction of Knowledge', *Curator The Museum Journal*, cilt 1, 3, 325-340.
- Cameron F. ve Kenderdine S. (2007). *Theorizing Digital Cultural Heritage: A Critical Discourse* (Massachusetts: The MIT Press).
- Dağlı, U. U. (2017). 'Çağdaş Kent Anlayışı Doğrultusunda Mağusa Gazi İlkokulu Üzerine Bir Senaryo', (Erişim adresi: <https://www.havadiskibris.com/cagdas-kent-anlayisi-dogrultusunda-magusa-gazi-ilkokulu-uzerine-bir-senaryo/>).
- Dağlı, U. U. (2018). 'Gazimağusa Suriçi'nde kent müzesi açılmalı', (<https://www.kibrisgazetesi.com/kibris/gazimagusa-suricinde-kent-muzesi-acilmali-h36736.html>).
- Dağlı, U. U. (2020a). 'Prof. Dr. Uğur Ulaş Dağlı'nın "Müzeler Günü ve Haftası" mesajı', (Erişim adresi: <https://www.kibrismanset.com/guncel/prof-dr-ugur-ulas-daglinin-muzeler-gunu-ve-haftasi-h282601.html>).
- Dağlı, U. U. (2020b). 'DAÜ Mimarlık Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Uğur Ulaş Dağlı'nın "Müzeler Günü ve Haftası" Mesajı', (Erişim adresi: https://www.emu.edu.tr/tr/haberler/haberler/dau-mimarlik-fakultesi-dekani-prof-dr-ugur-ulas-daglinin-muzeler-gunu-ve-haftasi-mesaji/1206/pid/3412?utm_campaign=tr&utm_medium=News&utm_source=rss).
- Dedehayır, H. (2013). 'Kent Tarihi Müzeleri ve Arşivleri', (Erişim adresi: <https://www.tarihikentlerbirlii.org/wp-content/uploads/KentMuzeleri-Ekitap.pdf>).
- Dijital Arkeoloji Enstitüsü. (2016). 'The Triumphal Arch', (Erişim adresi: <http://digitalarchaeology.org.uk/the-triumphal-arch>).
- Doğan, S. (2018). 'Müzecilikte Dijital Dönüşüm, Değişen Müze Teknolojileri ve

- Ulusal Bilgi Politikası', (Erişim adresi: <https://kamkongresi.com/wp-content/uploads/2018/12/muzecilikte-dijital-donuisum-degis-en-muze-teknolojileri-ve-ulusal-.pdf>).
- Fleming, T. (2009). 'Embracing the Desire Lines: Opening up Cultural Infrastructure', (Erişim adresi: https://www.watershed.co.uk/sites/default/files/publications/2011-08-23/Embracing_the_Desire_Lines.pdf).
- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Eski Eserler ve Muzeler Mudurluğu. (2019). 'Müze ve Ören Yerleri', (Erişim adresi: <https://web.archive.org/web/20190214002729/http://eemd.gov.ct.tr/tr-tr/muzeveorenyerleri.aspx>).
- Geismar, H. (2018). 'Ways of seeing: from the rambaramp to Google Earth', *Museum Object Lessons for The Digital Age* (London : UCL Press). 79-86.
- Giritli, F. (2012). 'Kuzey Kıbrıs'ta Müzede Eğitim Çalışmalarının Değerlendirilmesi', *Yaratıcı Drama Dergisi* 2012, Cilt 7, Sayı 13, 9-21.
- Google Arts & Culture. (tarih yok). 'A Brief History of Book', (Erişim adresi: <https://artsandculture.google.com/story/a-brief-history-of-books/OAXR-SPRqMOCew?hl=en>).
- Güven, S. (2016). 'Çağdaş Müzecilik Değerlendirmeler ve Politika Önerileri', *Museum Professionals*, (Erişim adresi: <http://cagdasmuzebilim.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/384/2016/04/Çağdaş-Muzecilik-Eğitimi-Degerlendirme-ve-Politika-Onerileri.pdf>).
- ICOM. (2007). 'Museum definition', (Erişim adresi: <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/>).
- Itelson, M. (2019). 'How Gen Z Presents A Challenge to Traditional Arts Organizations', (Erişim adresi: <https://psmag.com/ideas/how-gen-z-presents-a-challenge-to-traditional-arts-organizations>).
- Malraux, A. (1967). *Museum Without Walls*, (New York: Doubleday & Company).
- Moss, R. (2020). 'British Museum website revamp puts over 4 million collection objects online', (Erişim adresi: <https://museumcrush.org/british-museum-website-revamp-puts-over-4-million-collection-objects-online/>).
- Okan, B. (2015). 'Günümüzde Müzecilik Anlayışı', *Sanat ve Tasarım Dergisi Anadolu Üniversitesi*, 187-198 (Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/192420>).
- Okan, B. (2018). 'Günümüz Müzecilik Anlayışındaki Yaklaşımlar ve Müze Oluşumunu Etkiyelen Unsurlar', *Tykhedergi*, Cilt 3, 4, 215-242. (Erişim adresi: http://tykhedergi.duzce.edu.tr/Dokumanlar/tykhedergi/Dosyalar/S_4%20Berna%20okan.pdf).
- Sarsılmaz, Y. (2010). 'Müzelerde Teknoloji Kullanımı', *ABMYO Dergisi*, 20, 45-53.
- Schimelpfenig, R. (2017). 'Digital Surrogates', *Public Services Quarterly*, 13:3, 184-189, (Erişim adresi: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/15228959.2017.1338540?needAccess=true>).
- Schweibens, W. (2004). 'The Development of Virtual Museums', *ICOM News*, 3, 3.
- UNDP. (2018). '2008-2018: 10 years working together for our common heritage', (Erişim adresi: <https://www.cy.undp.org/content/cyprus/en/home/library/partnershipforthefuture/2018-tcch-publication.html>).

Pandemiden İnfodemiye Medyada COVID-19'un Seyri Üzerine Bir Değerlendirme

Mehmet Yılmaz*
Ordu Üniversitesi

Ferdi Candan**
Sakarya Üniversitesi

Özet

Çin'in Wuhan kentinde Aralık 2019'da ortaya çıktığı değerlendirilen koronavirüs salgını, 12 Mart 2020'de Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi olarak ilan edilmiştir. Koronavirüsün dünyaya yayılmasıyla birlikte ülkeler, öncelikle sınırlarını dışarıya kapatmaya başlamış, sonrasında, okulların kapatılması, sokağa çıkma kısıtlamaları vb. önlemler ile salgının yayılmasını yavaşlatmaya ve engellemeye çalışmışlardır. Bu süreçte, bilinmezler ile dolu koronavirüs salgınına, başta sosyal medya platformlarının sağladığı hızlı etkileşim ağları aracılığıyla küresel bir yanlış bilgilendirme salgınının da eşlik ettiği gözlemlenmiştir. Dünya Sağlık Örgütü Genel Direktörü Tedros Adhanom Ghebreyesus, 15 Şubat'taki Münih Güvenlik Konferansı'nda "Sadece bir salgınla savaşmıyoruz; bir infodemi ile savaşıyoruz" ifadesi ile küresel yanlış bilgi salgınına dikkat çekmiştir. Bu çalışma, koronavirüs salgını ile ilgili çözümü karmaşıktırarak zorlaştıran her türlü bilginin hızlı bir biçimde yayılması olarak tanımlanan infodemi fenomenini odağına almaktadır. Küresel salgına eşlik eden "infodemi"nin dünya medyasındaki seyrinin izi sürülmekte, ardından Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti örnekleri özelinde kavramın çeşitli boyutları sorgulanarak derinlemesine incelenmektedir. Koronavirüs salgınıyla insanların dikkatini çeken "infodemi", pandemiden sonraki süreçte de etkisini sürdürecektir ve mutasyona uğrayacak bir olgudur. Bu yönüyle de bu olgunun birçok disiplin tarafından incelenmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Koronavirüs (COVID-19); İnfodemi; Sahte Haber

* Prof. Dr. Mehmet Yılmaz, Ordu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema-TV Bölümü, Ordu, Türkiye. mehmet.yilmaz.dr@gmail.com [ORCID ID: 0000-0003-3310-4749]

** Ferdi Candan, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri ABD Doktor Öğrencisi, Sakarya, Türkiye. ferdi.candan@ogr.sakarya.edu.tr [ORCID ID: 0000-0001-6912-4501]

Review Article

Article submission date: 30 September 2020

Article acceptance date: 26 May 2021

1302-9916©2020 emupress

Derleme Makale

Makale gönderim tarihi: 30 Eylül 2020

Makale kabul tarihi: 26 Mayıs 2021

A Review on the Course of COVID-19 in Media From Pandemic to Infodemic

Mehmet Yılmaz
Ordu University

Ferdi Candan
Sakarya University

Abstract

The coronavirus outbreak that occurred in China in December 2019 was declared as a pandemic by the World Health Organization on March 12, 2020. With the spread of the coronavirus to all countries, firstly countries started to close their borders. Then they tried to slow down and prevent the epidemic by certain precautions such as school closures and curfews. In this process, a global misinformation epidemic, spreading rapidly through social media platforms and other platforms related to the coronavirus epidemic, started to negatively affect people. Tedros Adhanom Ghebreyesus, Director-General of the World Health Organization, said at the Munich Security Conference on February 15, "We're not just fighting an epidemic; We are fighting an infodemic", he warned people. This study aims to examine the phenomenon of infodemic, which is defined as the rapid spread of all kinds of information that makes the solution about the epidemic difficult. First of all, the issue of infodemic was examined through the question of "What happened in the world?". Subsequently, Turkey and the Turkish Republic of Northern Cyprus Infodemic examples are discussed in depth. Infodemic, which attracts people's attention with the coronavirus epidemic, is a phenomenon that will continue to affect people the period after the pandemic. In this respect, this phenomenon is recommended to be examined by many disciplines.

Keywords

Coronavirus (COVID-19) ; Infodemic; Fake News

Giriş

Çin-Wuhan'da 26 Aralık 2019 tarihinde dört olağandışı pnömoni vakası kaydedilmiş olup vakalardan üçünün aynı aileden geldiği teşhis edilmiştir. İki gün sonra ise birer gün arayla aynı hastanede üç pnömoni vakası daha görülmüştür. Virüsün hızla genişlemeye başlaması üzerine Wuhan Hastanesi'ndeki doktorlar, fenomeni Çin Afet Kontrol ve Önleme Merkezi'ne ve Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) bildirmiştir (Zarea Gavvani, 2020). Hakkında birçok bilinmez bulunan bu yeni tip koronavirüs yeni koronavirüs 2019 (nCoV 2019) olarak adlandırılacak (Wu ve McGoogan, 2020'den akt.; Zarea Gavvani, 2020) olup haberi, virüsten çok daha hızlı bir şekilde bütün dünyaya yayılacaktır. Dünya Sağlık Örgütü tarafından 12 Mart 2020 itibariyle pandemi olarak ilan edilen COVID-19 salgını fiziksel, ruhsal ve sosyal olarak bütün insanlık için tehdit haline gelecektir (Budak ve Korkmaz, 2020).

COVID-19 salgını sürecinde insanlar, pandemiden korunmak için sosyal mesafeye dikkat ederek yaşamak zorunda kalmıştır. Birçok ülke, sokağı çıkma kısıtlamaları ve benzeri önlemler ile insanların evlerinde kalmalarını sağlayıp salgının yayılmasını önlemeye çalışmıştır. Dünya nüfusunun büyük bir çoğunluğu, evlerinde kalmak zorunda olduğu için yoğun bir biçimde internette vakit geçirmeye başlamıştır. Bu süreçte alışveriş, eğitim, iş hayatı vb. birçok konuda dijital mecranın olanakları kullanılarak ihtiyaçlar bu kanallar üzerinden karşılanmaya çalışılmıştır. Sosyal medya ise artık insanların arkadaşlarına, ailelerine ve meslektaşlarına bağlanması için vazgeçilmez bir yaşam alanına dönüşmüştür. Bu aynı zamanda potansiyel bir sorunu ortaya çıkarmıştır ki o da COVID-19 hakkındaki yanlış bilgi içeriklerinin küreselleşmesi ve neredeyse virüsün kendisinden daha hızlı bir şekilde sosyal medyada yayılarak pandemi sürecinde atılan sağaltıcı adımları çeşitli boyutlarda akamete uğratmasıdır.

Koronavirüsün, radyasyon gibi diğer görünmez afetlerden farkı ölçülemeyen bir felaket olmasıdır. Bu nedenle, bu hastalığın yayılmasının önlenmesinde ve tedavisinde doğru bilgiye zamanında ulaşmak kritik bir önem arz etmektedir. Bu sürecin iyi yönetilmesi ve bu yeni duruma insanların oryantasyonunun sağlanması, gelecekte koronavirüs ile mücadelede başarının anahtarı kabul edilmektedir (Hua ve Shaw, 2020: 10-11). Öte yandan COVID-19, günümüz sosyal medyasının sunduğu hiper-bağlanabilirliğin bir sonucu olarak "infodemik" olmuştur (Petropoulos ve Makridakis, 2020).

DSÖ, COVID-19 salgınının küresel ilerleyişinin yavaşlatılabilmesi konusunda bilgilendirmelerde bulunmaktadır. Öte yandan başta sosyal medya olmak üzere çevrimiçi ağlar aracılığıyla hızla yayılan küresel bir yanlış bilgilendirme salgını, halk sağlığı için ciddi bir sorun olarak yükselmektedir. DSÖ Genel Direktörü Tedros Adhanom Ghebreyesus, 15 Şubat'taki Münih Güvenlik Konferansı'nda "Sadece bir salgınla savaşmıyoruz; bir infodemi ile savaşıyoruz" demiştir (Zarocostas, 2020). COVID-19 "infodemisi", pandeminin kendisinden daha hızlı bir şekilde yayılmaktadır. Infodemik dalgaya binen yanlış bilgi, sağlık sistemleri ve devlet yönetimleri için büyük bir tehdit oluşturmaktadır (Jolly, 2020). Eşi görülmemiş bir küresel sağlık krizinin ortasında, birçok gazeteci, politikacı ve akademisyen DSÖ'nün bu çağrısını yinelemiş ve pandemi hakkındaki yanlış bilginin halk sağlığı ve kamusal önlemler için ciddi bir risk oluşturduğunu vurgulamıştır (Brennen vd.,

2020). DSÖ tarafından infodemi; herhangi bir nüfusu etkileyen büyük bir salgının bir pandemiye dönüşmesiyle; bulaşıcı hastalığın belirli bir popülasyonda çok sayıda insana kısa sürede hızla yayılması sonucu vaka ve ölümlerdeki kaçınılmaz artışa paralel olarak; pandeminin çözümünü zorlaştıran söylentiler, dedikodular ve güvenilir bilgiler dahil her türlü bilginin hızla yayılması olarak tanımlanmıştır (World Health Organization, 2018: 26-34).

Salgın ile ilgili çözümlü zorlaştıran her türlü bilginin hızlı bir biçimde yayılması "infodemi" olarak adlandırılırken, fenomen, insanlar arasında korku, karışıklık ve damgalanma yaratmakta, kanıta dayanmayan ve bilimsel olarak sağlam olmayan önlemleri uygulama konusunda insanları daha da savunmasız hale getirmektedir. Bu nedenle yanlış bilgilerin kaynağını belirlemek ve daha fazla yayılmalarını önlemek insanlar için yaşamsal derecede önemli bir gereksinim haline gelmiştir (Kulkarni vd. 2020). "Infodemi, salgını oldukça tehlikeye atmakta ve kime ve hangi bilgi kaynaklarına güvenileceği konusunda kafa karışıklığını artırmaktadır. Özellikle doğrulanmamış söylentiler ve abartılı iddialar nedeniyle sosyal medyada korku ve panik havası oluşturulmaktadır" (Kırık ve Özkoçak, 2020: 151).

Yanılıcı haberleri tanımlamak ve sınıflandırmak için uluslararası olarak kabul edilmiş standartlar olmadığından, COVID-19 infodemisinin boyutunu ve doğasını ölçmek imkânsız bir hale gelmiştir. Şimdilik yanlış bilgileri tanımlamak ve anlamak için uygun araçlar kısıtlıdır. Bu şartlarda sahte haberler, koronavirüs küresel bir sorun olarak devam ettiği sürece müdahale edilmeden dolaşmaya devam edecektir (Baines ve Elliott, 2020). "Facebook, Google, LinkedIn, Microsoft, Reddit, Twitter ve YouTube da sosyal medyadaki bilgi kirliliğinin önüne geçilebilmesi adına birbirleriyle yakın bir şekilde çalıştıklarını ve koronavirüsle ilgili dolandırıcılık ve yanlış bilgilendirme ile birlikte mücadele ederek, platformlardaki içerikleri denetleyeceklerini belirten kısa bir "ortak endüstri bildirisi" yayınlamıştır" (Kırık ve Özkoçak, 2020: 151).

Uluslararası Medyada COVID-19'un İnfodemik Seyri

COVID-19 etrafındaki korkuların özellikle sosyal medya tarafından abartıldığı, dezenformasyonun istisnai hızlarda yayılmasına yol açarak kişisel ve çevrimiçi kaygı ve ırkçılığı körükleyen, güçlendirilmiş bir belirsizlik ortamı yarattığı değerlendirilmektedir (Vaezi ve Javanmard, 2020). Yeni koronavirüs hastalığı (COVID-19) salgınının başlangıcından bu yana, dünya çapında konu hakkında sahte haberler ve yanılıcı bilgiler dolaşarak halk sağlığı iletişimini derinden etkilemektedir (Rovetta ve Bhagavathula, 2020).

Yanlış bilgi, doğru bilgilere kıyasla sosyal medya ağları üzerinden daha hızlı, derin ve geniş bir şekilde seyretilmektedir. Ayrıca bireylerin tekrar tekrar karşılaştıkları yanlış bilgilere inanma olasılıklarının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Adeta bir bombardımanmışçasına maruz kaldıkları aşırı miktarda bilgi ve durumun neden olduğu aşinalık, insanların yanlış bilgiye güvenmelerine neden olmaktadır (Oxford Analytica, 2020).

Sosyal medya, bir bilgi akışı sırasında bilginin yayılması için en popüler mecralardandır. Örneğin bir mikro blog sitesi olan Twitter, en çok kullanılan sosyal medya platformlarından biridir ve COVID-19 acil durumu sırasında Twitter'ın

küratörlü etkinlikler sayfasının kullanımında % 45'lik, doğrudan mesajlaşma sisteminin kullanımında ise % 30'luk bir artış tespit edilmiştir (Jolly vd., 2020). Ancak mevcut COVID-19 salgını sırasında aşırı bilgi yüklenmesi, daha önce karşılaşılmayan birtakım zorluklar yaratmıştır. Yanlış haberlerin, komplo teorilerinin, büyümlü tedavilerin ve ırkçı haberlerin kaygı ve stresi artırma ve hatta yaşam kaybına yol açma potansiyeli ile endişe verici bir oranda paylaşıldığı bir "infodemik" süreç yaşanmıştır (Rathore ve Farooq, 2020: 162).

Resim 1: Fake News

COVID-19 infodemisi örneğinde, sosyal medya platformlarının yanlış bilgi için henüz daha geniş bir kitleye ulaşmasının öncesinde kapalı gruplar içinde kontrolsüz bir ivme kazandığı zengin bir ekosistem sağladığı görülmektedir. Bu şartlar ile mücadele konusunda sosyal medya kuruluşları DSÖ ile işbirliği eğilimi içinde çeşitli stratejiler geliştirmektedir. Stratejiler arasında mevcut bilgi kontrol yapılarının kullanılması, doğru içeriğin desteklenmesi ve yanlış içeriğin bulunmasının zorlaştırılması yer almaktadır. Örneğin, Facebook, kullanıcılarını yerel sağlık yetkililerine yönlendiren reklamlar yayınlamakta ve virüsün anahtar kelimeleri kullanılarak bir arama yapıldığında Google, DSÖ'nün veya yerel yetkililerin kurumsal web sitelerini tanıtmaktadır (Oxford Analytica, 2020).

COVID-19 haberleri küresel düzeyde, Ocak 2020'den itibaren hem geleneksel hem de yeni medya araçları üzerinden yayılmaya başlamıştır. Rathore ve Farooq'a (2020) göre yeni medya platformlarının kullanılabilirliği ve pratikliği, yararlı bilgilerin, hastalıkla ilgili değerli verilerin paylaşılmasına, hastalığı önleme stratejilerinin ve sosyal mesafenin değerinin anlaşılmasına yardımcı olmuştur. Ancak, kaynağı doğrulanmamış ve bazen de tehlikeli bilgilerin zaman zaman kitlesel olarak ve tekrar tekrar bu kanallardan paylaşılmasının çok olumsuz sonuçları da görülmüştür. Hatta insanlar yanlış bilgilendirmeler nedeniyle hayatlarını kaybetmiştir. Sosyal medyada dolaşıma giren alkolün virüsü temizlediği bilgisi yüzünden İran'da aşırı miktarda alkol tüketiminden ölümler kaydedilmiştir. Benzer biçimde bir motivasyon ile ABD'de hastalık profilaksisi (önleyici tedavi) için antimalaryaller olarak yaşamını yitirenler mevcuttur. Jolly vd.'ye (2020) göre sosyal medya kriz anında en büyük bilgi kaynağı olduğundan, infodemiye yönetmek sadece yanlış bilginin azaltılmasını değil, aynı zamanda bundan kaynaklanan psikolojik kalıpların erken anlaşılmasını da gerektirmektedir.

İnfodemi büyüdükçe virüs hakkında gerçek olmayan bilgiler dünya genelinde hızlı bir şekilde yayılmaktadır. Şimdiye kadar, yetişkin nüfusun neredeyse yarısının COVID-19 hakkında sahte haberler tüketmiş olduğu değerlendirilmektedir. Örneğin, 5G teknolojisinin koronavirüsü yaydığı, bir aşının var olduğu ancak saklandığı veya alkolün bir tedavi olduğu konusunda yanlış bilgi küresel düzeyde milyonları etkilemektedir (Baines ve Elliott, 2020).

Farklı ülkelerde COVID-19 vakaları ortaya çıkınca salgının nedenine ilişkin de birçok yanlış bilgi insanlar arasında dolaşmaya başlamıştır. Pandemiye eşlik eden infodeminin neden olduğu sisli atmosferde hiçbir şey kesin ya da açıkça doğru görünmemektedir. COVID-19'un bir "biyo-savaş" enstrümanı olduğu spekülasyonunun yanı sıra uluslararası düzeyde sağlık hizmeti sunmaya yönelik yardım çalışmaları ile tanınan "Bill & Melinda Gates Vakfı", CIA ile birlikte "Çin'e ekonomik zarar vermek" için bu virüsü üretmekle suçlandı. Bu süreçte yetkili kuruluşlar birbiriyle eşgüdüm içinde çalışabilseydi ve infodemik riskler konusunda iyi eğitilmiş profesyonel kadrolara sahip olabilseydi böyle bir dezenformasyon kampanyasıyla mücadele edilebilirdi. Ancak bu boyutta mücadelede çok da başarılı olunamadı (Hu vd. 2020).

Salgının nedenine ilişkin başka bir infodemi ise virüsün bir laboratuvarında oluşturulduğuna ilişkin iddialardır. Virüsün ortaya çıkışı hakkında sahte hikâyenin bir başka versiyonunda da salgının kaynağı, virüsü Kanada'daki bir laboratuvarından çalan Çin casusları olarak gösterilmektedir. Bu sahte hikâyenin Wuhan'daki devlete ait bir viroloji laboratuvarından sızmadan önce biyolojik bir silaha dönüştürülen bir başka sürümü de mevcuttur (Michael, 2020).

Virüsün nedenine ilişkin bir başka yalan haber de özellikle WhatsApp ve Facebook Messenger mesajlaşma uygulamaları üzerinden bütün dünyaya yayılan bir video aracılığıyla yapılmıştır. Bu videoda COVID-19 virüsünü Fransa'daki Pasteur Enstitüsü'nün icat ettiğine dair birtakım belgeler (COVID-19 virüsü ve aşısına dair bir patent) kanıt olarak sunulmuştur. Bu videoda sunulan belgeler tamamen hatalı bir şekilde yorumlanarak insanlar manipüle edilmeye çalışılmıştır. Olayın geniş izleyici kitlesine ulaşmasından sonra Pasteur Enstitüsü, bu videoda "kanıt" olarak gösterilen belgelerin (2004 yılına ait patentin), COVID-19 (SARS-CoV-2) ile ilgili olmadığını, SARS'tan sorumlu SARS-CoV-1'e dair bir aşı stratejisinin keşfine ilişkin olduğunu açıklamıştır. Enstitü, SARS salgınının bitmesinden dolayı, aşıyla ilgili klinik çalışmalar aşamasına geçilemediğini, aşının insanlar üzerinde test edilemediğini duyurmuştur (Institut Pasteur, 2020). Bu yalan haber, sahte haberlerin kasıtlı yayıcılarının, içeriği gerçek belgelere dayandırarak manipüle etmeleri stratejisine bir örnektir (Wu ve Liu, 2018).

Bu tür yanlış bilgilerin hızla yayılması büyük ölçüde sosyal medya aracılığıyla gerçekleşmekte; kamu otoriteleri tarafından önerilen halk sağlığı önlemlerine uyulmamasına veya önerilmeyen davranışlara katılmaya neden olabilmektedir. 5G hücresel şebeke kulelerinin virüsün yayılmasına katkıda bulunduğuna ilişkin yalan haber üzerine insanların ağ kulelerine saldırımları infodemi etkisinin toplumu harekete geçirmesine dönük somut bir örneğidir (Laato vd. 2020).

COVID-19 pandemisine ilişkin infodemi, virüsün daha çok insana bulaşmasına da sebep olmuştur. İnsanlar, sosyal medyada hızlı bir şekilde yayılan yanlış bilgiler

yüzünden virüse karşı alınması gereken tedbirleri almamış ve hatta bilimsel temelleri olmayan birçok tehlikeli öneriyi bir kurtuluş yolu olarak görmüştür. Ibrahim ve Ekundayo'ya (2020) göre Nijerya'daki bazı insanlar, COVID-19'un gerçek olmadığına, diğerleri ise bunun gerçek olduğuna fakat sadece zenginleri ya da ülke dışına seyahat edenleri etkilediğine inanmaktadır. Nijerya'daki başka bir infodemi ise bazı alkollü maddelerin ve karışımların virüsü iyileştirebileceğine veya hastalığı engelleyebileceğine dair inanç alt yapısıdır.

COVID-19 karşısında insanlar, korku, çaresizlik ve umutsuzluk duyguları yaşamaktadır. Bu durum kanıtı dayalı olmayan tedavilerle ilgili yanlış bilgilerin (infodeminin) hızla yayılmasına da sebep olmaktadır. Reihani ve arkadaşlarına (2020) göre bazı Hindular COVID-19'dan korunmak için, Hindistan'da ineklerin kutsal olduğuna inanılmasından dolayı, hükümet yetkilileri tarafından da desteklenen bir uygulama kapsamında inek idrarı içmiştir. Yine Amerika Birleşik Devletleri'nde, SARS-CoV-2 enfeksiyonu olan hastalara dezenfektan enjekte edilmesi veya hastaların ultraviyole ışınlarla tedavi edilmesi üzerine tartışmalar yapılırken ülkede dezenfeksiyon ve temizlik ürünleriyle ilgili zehir merkezlerine yapılan çağrılarda geçen yıla göre % 20'lik bir artış kaydedilmiştir. Bu çağrıların bazıları kazara pediatrik maruziyetlerle ilişkili olsa da, diğerlerinin bu ürünlerin yanlış kullanımı sonucunda meydana gelen zehirlenme olaylarıyla ilişkili olduğu görülmüştür (Chang vd., 2020).

Pandemi sürecinde ortaya çıkan infodeminin yabancı düşmanlığına da yol açtığı görülmektedir. Shimizu'ya (2020) göre Japonya'daki sahte haberler, hastalara ve Çinli ziyaretçilere yönelik yabancı düşmanlığını artırmıştır. "Wuhan'dan gelen ateşli Çinli yolcuların Kansai Uluslararası Havalimanı'ndaki karantınayı geçtiği" şeklinde 24 Ocak 2020 tarihli yanlış bilgi, birçok sosyal medya kanalından yayılmış, Kansai Uluslararası Havaalanı haberi derhal reddetse de, Japonya'da Çinli insanlara karşı ayrımcılık yaygınlaşmıştır. Bu süreçte #ChineseDon'tComeToJapan Twitter'da trend olmuş ve Çinli ziyaretçiler kirli, duyarsız ve hatta biyoteröristler olarak etiketlenmiştir.

COVID-19 infodeminin sebep olduğu ayrımcılık sadece Japonya'da değil başka ülkelerde de gözlemlenmiştir. Örneğin Bangladeş'te başlangıçta uyruklarına veya gerçek risk faktörlerine bakılmaksızın Çinli görünen tüm insanlardan korkulduğu veya bu insanların şüpheli kabul edildiği görüldü. Çin hakkında sosyal medyada oluşan birçok komplo teorisi bu davranışın gelişmesini tetikledi. Daha sonra Bangladeş Hükümeti, gelen her yolcuyu sağlık kontrolünden geçirmeye başladı. Bu tarz bir "damgalama" İtalya, İran, Fransa ve ABD'den geri dönenlere yapılmaya başlandı. Kolluk kuvvetleri, ülkenin birçok yerinde yabancı ülkelere geri dönenlerin evlerini kırmızı bayraklarla işaretlediler (Hasan, 2020).

Sosyal botlar, kısmen algoritmalar tarafından kontrol edilen sosyal medya hesapları (Ferrara vd. 2016) olup kötü niyetli botların gerçek olmayan bilgileri yaydığı ve sağlıkla ilgili konular hakkındaki çevrimiçi tartışmalarda karışıklık yarattığı bilinmektedir (Shao vd. 2018; Broniatowski vd., 2018). Yang ve arkadaşlarının (2020) yaptığı bir araştırmaya göre COVID-19 dünyaya yayılırken, gerçek olmayan bilgilerin yayılmasıyla ilgili endişeler de artmıştır. Bu süreçte Twitter'da düşük güvenilirliği olan bilgilerin paylaşımı yükselmiş ve botlar bu bilgilerin dolaşımında kullanılmıştır.

Anılan olumsuz içeriklerin çoğu retweet yoluyla yayılmıştır. Araştırma, düşük güvenilirliği olan bilgilerin trend olmasında sosyal botların etkilerinin olduğunu göstermektedir. Bu yöntemle pandeminin siyasallaştırıldığı da görülmüştür. Şöyle ki Avrupa Birliği (AB) İzleme Ekibi, Rusya'nın 16 Mart'a kadar ki iki haftalık dönemde koronavirüs hakkında yaklaşık 80 manipülatif haberi yaydığını iddia etmiştir. Benzer şekilde, sosyal medya platformları ve sahte hesaplar aracılığıyla Çin'in de manipülatif içerikleri Tayvan'da yaydığı iddia edilmiştir. Tayvan Cumhurbaşkanı Tsai Ing-wen'in enfekte olduğu iddiasından sonra, Tayvan hükümeti durumun böyle olmadığını ve içeriğin Çin'deki çevrimiçi kaynaklar tarafından gündeme getirildiğini bildirmiştir (Yerlikaya, 2020). Aynı şekilde farklı ülkelerde de çoğu zaman siyasi amaçlar ile bu tür manipülatif haberlerin imal edildiği anlaşılmaktadır.

COVID-19 İnfodemisinde Türkiye

Başlangıçta Türkiye, bu virüsle mücadele eden tüm ülkeler gibi, okullar, eğlence merkezleri, alışveriş merkezleri, sinema salonları, spor salonları ve diğer etkinlik alanları gibi insanların toplandığı yerleri kapatmak da dâhil olmak üzere koronavirüsün yayılmasını durdurmak için gerekli önlemleri almıştır (Satıcı vd. 2020). Virüs ülkede hızlı bir şekilde yayılmaya başlayınca da sosyal mesafeye dikkat etmek, maske takmak, şehirlerarası yolculuğun kısıtlanması, yaşlıların (60 yaş ve üzeri), kronik hastalıkları olanların ve 20 yaş altındakilerin sokağa çıkmasını yasaklamak, bulaşın yoğun olduğu illerde hafta sonu yasakları vb. önlemler alınmıştır.

Resim 2: Koronavirüs İnfodemi

Türkiye'de pandemi hakkında infodemi daha ilk vaka görülmeden önce dolaşıma girmiştir. COVID-19 salgınının Türkiye'de görüldüğü, resmî otoritenin vakaları sakladığına ilişkin video görüntüleri ve ses dosyaları sahte hesaplar üzerinden servis edilmiştir. Bunun üzerine Emniyet Genel Müdürlüğü: "Yapılan incelemeler sonucunda, son günlerde dünyada birçok kişinin ölümüne sebep olan koronavirüs (COVID-19) ile ilgili olarak ülkemizde de salgının görüldüğüne dair

gerçek dışı görüntü ve ses dosyalarını sahte hesaplar üzerinden yayarak kamuoyunu endişeye düşüren korku ve paniğe sevk eden paylaşımlar tespit edilmiştir. Bu şekilde halkı korkutma amaçlı paylaşımlarda bulunan şahıslar hakkında gerekli çalışmalar başlatılmış olup en kısa süre içerisinde adli mercilere sevki sağlanacaktır." şeklinde resmî bir açıklama yapma ihtiyacı duymuştur (Hürriyet, 07.03.2020).

Türkiye'de evlerinde izole bir biçimde yaşamak durumunda kalan insanlar, sosyal medyayı daha yoğun bir şekilde kullanmaya başlamışlardır. Özellikle WhatsApp gibi kamu otoritesine denetim imkânı tanımayan çevrimiçi uygulamalar ya da düzenleme ihtiyacı pandemi sürecinde daha çok dikkat çeken sosyal medya mecraları Türkiye'de de infodeminin hızlı bir şekilde yayılmasına sebep olmuştur. Örneğin bu süreçte WhatsApp üzerinden yayılan ses videolarının ve mesajlarının ciddi bilgi kirliliğine sebep olduğu gözlemlenmiştir. Bu kanallar üzerinden yayılan infodemi zaman zaman kamu otoritesinin dikkatini çekmiş, infodemi ile mücadele etmek için resmî açıklamalar da yapılmıştır. Örneğin COVID-19 ile ilgili WhatsApp'ta yayılan bir görselle ilgili Sağlık Bakanı Koca: "Sosyal medya ve WhatsApp'tan yayılan 'gizli' belge gerçek dışıdır. Panik yaratacağı bilinerek uydurulmuştur. Güven kaybına yol açarak 82 milyonun zaafa düşmesini amaçlayanlar var. Hassasiyetinizle oynayanlar var. Şans tanımayın. Doğru haber, resmen yapılan açıklamadır." ifadesiyle Twitter resmî hesabından paylaşımında bulunmuştur (Anadolu Ajansı, 16.03.2020).

Türkiye'de ilk vakanın çıkması ve sonrasında vakaların hızlı bir şekilde artması üzerine insanlar, panik ve endişe yaşamıştır. Özellikle psikolojik hassasiyetleri yüksek olan kişiler infodemiden olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. ABD başkanı Donald Trump'ın hastalığın tedavisinde hastalara dezenfektan enjekte edilmesi ve ultraviyole ışık tedavisi uygulanması önerisinden Türkiye'deki insanlar da olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Örneğin Tekirdağ'da psikolojik sorunları olan bir vatandaş, bu haberlerden sonra dezenfektan ve etil alkol içerek hayatını kaybetmiştir (CNN TURK, 26.04.2020). Özellikle bilimsel bir temele dayanmayan tedavi önerilerinin resmî otoriteler tarafından gündeme getirilmesinin infodemiye artırdığı söylenebilir. Bu tarz açıklamaların olumsuz sonuçları da olabilmektedir.

Türkiye'de pandemi sürecinde bilimsel kanıtlara dayanmayan birçok hurafe sosyal medya kanalları üzerinden dolaşıma girmiştir. Bu hurafeler, WhatsApp videoları, ses dosyaları ve mesajlar, youtube videoları vb. içerikler üzerinden yayılmıştır. Sarımsak, soğan, kelle paça tüketmenin koronavirüse karşı koruyucu olduğu, sıcak su içine konan limon ve bikarbonat karışımının koronavirüsün yayılmasını engellediği, çay içmenin hastalığı iyileştirdiği vb. öneriler bu hurafelerin bir kısmıdır. Örneğin WhatsApp üzerinden yayılan bir ses dosyasında ismini söylemeyen ve imam olduğunu iddia eden bir kişi, "yakını olan bir kadının rüyasına göre koronavirüse karşı en etkili çözümün sumak suyu içmek olduğunu" iddia etmektedir. Videoda, Şirnak'ın Cizre ilçesinde bulunan bir kadının rüyasında Hz. Muhammed'in, COVID-19'a karşı kendisine sumak suyu içilmesi tavsiyesinde bulunduğu, ayrıca sumaktan başka hiçbir tedavi yönteminin virüse karşı etkili olmayacağı, iddia edilmektedir (Euronews, 03.04.2020). Sebep ve sonuçların yanlış tahsisiyle ortaya çıkan batıl davranışlar, popüler kültürde büyük ilgi görmektedir. Batıl inançlar birçok küçük ölçekli toplumda merkezî bir rol oynamaktadır ve gerçekten de tüm toplumların popüler kültüründe yaygınlığını sürdürmektedir

(Foster ve Kokko, 2009). Hurafeler üzerinden yayılan infodemi, toplumda kendine ciddi bir karşılık bulmaktadır.

Pandemi sürecinde ortaya çıkan infodeminin ayrımcılığa yol açması durumu Türkiye’de de gözlemlenmiştir. Çin’in Wuhan şehrinde COVID-19 salgını ortaya çıkınca Türkiye’de de Çinlilerin potansiyel hasta olduğuna dair bir algı oluşmuştur. Örneğin Türkiye’de daha herhangi bir vaka yokken kendi aracı ile Van’dan Trabzon’a gelen Çinli bir turist, polis ekiplerince şüphelenilerek hastaneye kaldırılmış, yapılan tetkikler sonucunda Çinli turistte koronavirüse dair herhangi bir bulguya rastlanmamıştır (CNNTURK,03.02. 2020). COVID-19 vakaları Türkiye’de ortaya çıkınca ayrımcılık da şekil değiştirmiştir. Örneğin Türkiye’de bir apartman yöneticisi, apartmanın giriş kapısına “Apartmanımızda ikamet eden sayın sağlık çalışanları apartmana girip çıkarken giriş kapıları ve merdiven korkuluklarına temas etmemenizi önemle rica ederiz.” şeklinde bir duyuru asınca olay medyaya yansımış, sağlık çalışanları ve kamuoyu bu ayrımcılığa tepki göstermiştir (Sözcü, 07.04.2020). Özellikle salgın ile ilgili bilgi eksikliği toplumda bu tip davranışların gelişmesine sebep olmuştur. Türkiye’de bilim insanları, COVID-19 hakkındaki doğru bilgileri ve hastalık karşısında yapılması gerekenleri toplumla paylaşınca bu tür olaylarda bir azalma olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle doğru bilgilerin paylaşılması ve toplum tarafından doğru olanların anlaşılması hemen gerçekleşmemekte, bu kavrayış düzeyine ulaşmak için süreye gereksinim duyulduğu gözlemlenmektedir. Infodemi, belirsizlik durumlarında daha hızlı bir şekilde yayılmakta ve kimi zaman toplumda ayrımcılık olaylarına sebep olabilmektedir.

Resim 3: Yalan Haber Örneği

Fotoğraf düzenleme programlarındaki ilerlemeler sahte görüntüler oluşturmayı önemli ölçüde kolaylaştırmıştır (Huh vd. 2018). Sahte haber üreticileri, sahte görüntüler oluşturarak kamuoyunu manipüle edebilmektedir. Bu, manipülasyon için sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Türkiye'de salgın sürecinde insanları manipüle etmek için de bu tip yalan haberler üretilmiştir. Bu haberler, WhatsApp vb. uygulamalar aracılığıyla insanlara ulaştırılmıştır. Resim 3'teki örnekte de görüldüğü gibi Hürriyet Gazetesi'nin haber içeriği değiştirilerek pandemi sürecine ilişkin yalan bir haber üretilmiş ve bu yalan haber WhatsApp aracılığıyla birçok insana servis edilmiştir. Teknolojiyi kötü niyetleri doğrultusunda kullanan insanlar tarafından toplumu manipüle etmek için de infodemik haberler üretilmektedir.

COVID-19 Infodemisinde KKTC

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ilk COVID 19 vakası, 10 Mart 2020'de 65 yaşındaki Alman kadın bir turistte tespit edilmiştir. Alman turist, 8 Mart 2020'de hava yoluyla ülkeye giriş yapmıştır. İlk önlem olarak, hastayla yakın temasta bulunduğu saptanan kişiler karantina merkezinde 14 gün süreyle takibe alınmıştır. Ayrıca, aynı uçakla gelen tüm turistlerin kaldığı üç otel karantinaya alınmıştır (Cumhuriyet, 10.03.2020). KKTC Sağlık Bakanlığı 13 Mart 2020 tarihinde, pozitif vaka sayısının 5'e çıktığını, dört Alman turistte ve 9 gün önce ülkeye giriş yapmış bir KKTC vatandaşında pozitif vaka tespit edildiğini bildirmiştir. Pozitif vaka sayısının 18 Mart 2020'de 20'ye, 19 Mart'ta 33'e çıktığı, Alman bir erkek turist (67) 28 Mart 2020'de COVID-19 enfeksiyonundan yaşamını yitirdiği duyurulmuştur (KKTC Sağlık Bakanlığı, 2020).

KKTC Bakanlar Kurulu'nun 12-13 Mart 2020 tarihlerinde aldığı kararlar doğrultusunda COVID-19 salgını yaşanan yüksek risk grubunda bulunan ülkelerden gelenlerin KKTC'ye girişi yasaklanmış, okullar tatil edilmiştir. Ayrıca sinema, tiyatro vb. olmak üzere insanların toplu olarak bir araya geldiği etkinlikler iptal edilmiştir (Kıbrıs Gazetesi, 14.04.2020). KKTC Cumhuriyet Meclisi, 19 Mart 2020 tarihinde 26 Nisan'da yapılması öngörülen Cumhurbaşkanlığı seçiminin, yeni tip koronavirüs salgınına yönelik tedbirler nedeniyle 11 Ekim'e ertelenmesi kararı almış, Cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı'nın görev süresini uzatmıştır (Milliyet, 19.04.2020).

KKTC'de 22 Mart 2020 tarihinde kısmi sokağa çıkma yasağı (zaruri ihtiyaçlar hariç) ilan edilmiştir. Gündüz yasağı 4 Mayıs 2020, gece yasağı 1 Haziran 2020 tarihinde kaldırılmıştır (Yenidüzen, 01.06.2020). 1 Haziran 2020 tarihi itibarıyla toplam 108 aktif vaka tespit edilmiş, 108 vakanın 104'ü iyileşmiş, 4 hasta hayatını kaybetmiştir (KKTC Sağlık Bakanlığı, 2020). Bu tarihe kadar alınan önlemlerin salgının kontrol altına alınması hususunda etkili olduğu söylenebilir.

KKTC'de ilk vakaların ortaya çıkmasıyla birlikte COVID-19 salgını ile ilgili infodemi de toplum içinde dolaşıma girmiştir. Yoğunlukla 2020 Mart ayında hem ülke basınında hem de sanal mecrada birçok yanlış bilgi ve yalan haber yayılmaya başlamıştır. Konu, KKTC Sağlık Bakanlığı'nın resmî web sitesi üzerinden incelendiğinde 13 Mart 2020 tarihinde Sağlık Bakanlığı'nın ilk olarak "Basında yer alan Talasemia Merkezinde görev yapan bir sağlık çalışanının koronavirüs nedeniyle karantina merkezine alındığı iddiaları gerçeği yansıtmamaktadır." diye bir açıklama yaptığı görülmektedir. 17 Mart 2020 tarihinde ise Sağlık Bakanlığı

“Sağlık Bakanlığının koronavirüs ile ilgili resmî açıklamaları, Sağlık Bakanlığı web sayfası ve sosyal medya hesaplarından yapılmaktadır. Halkımız en doğru bilgiye Sağlık Bakanlığı tarafından açıklamalardan ulaşabilir... Basında ve sosyal medyada yer alan 8 pozitif vaka haberlerinin gerçekle alakası yoktur. Bakanlığımız her gelişmeyi anında şeffaf bir şekilde paylaşmaya devam edecektir.” diye bir açıklama yapmak zorunda kalmıştır. 18 Mart 2020 tarihinde de KKTC Sağlık Bakanı Dr. Ali Pilli, bazı basın yayın organlarında Salamis Bay Otel’de gözlem şartlarının uygulanmadığı, bu nedenle vaka sayısının arttığına ilişkin iddiaları yalanlamıştır. Yine KKTC Sağlık Bakanlığı 29 Mart 2020 tarihinde “Bugün sosyal medya ve bazı haber sitelerinde KKTC’de korona virüsünden bir Alman hastanın daha hayatını kaybettiği iddiaları yer almaktadır. Yoğun bakımda yatan Alman hastanın tedavisi devam etmekte olup, durumu stabildir. Hayatını kaybettiği iddiaları gerçekliği yansıtmamaktadır” diye bir düzeltme yapmıştır. (KKTC Sağlık Bakanlığı, 2020).

COVID-19 infodemisi ile ilgili Sağlık Bakanı Dr. Ali Pilli’nin kamuoyuna çağrıda bulunduğu, vatandaşları bilgilendirdiği ve infodemiye yayanları uyardığı da gözlemlenmiştir. 16 Mart 2020 tarihinde Sağlık Bakanı Dr. Ali Pilli bu kapsamda “Korona virüs ile ilgili yapılan her açıklama, her gerçek dışı bilgi, toplumu ürkütmekten, paniğe sürüklemekten ve bilgi kirliliği yaratmaktan başka bir sonuç yaratmamaktadır. Gerek sosyal medya üzerinden gerekse yazılı ve görsel basında kamuoyuna yalan ve yanlış bilgiler aktaran her kişi ve kurumla ilgili de gerekli yasal işlemler başlatılacaktır.” diye bir açıklama yapmıştır (Kıbrıssondakika, 16.06.2020).

Dr.Sadi Konuk Eğitim ve Araştırma hastanesinde hastalara müdahale ederken virüs kapan ve yoğun bakıma alınan göğüs hastalıkları uzmanı Selçuk Köse İ 6 ilacı ve kök hücre tedavisi ile uykudan uyandı iyileşmeye başladı sanırım Corona virüsü ile ilgili tedavi yöntemini bulduk

Resim 4: Kıbrıs Son Dakika Facebook Grubunda Paylaşılan Bir Haber

COVID-19 virüsü karşısında insanlar başlangıçta çaresizlik yaşamışlardır. Bu nedenle hastalığın tedavisi konusunda da birçok yanlış bilgi insanlar tarafından sorgulanmadan kabul edilmiştir. Özellikle sosyal medyadaki haberlerin kontrol

edilememesi, yalan haberlerin hızlı bir şekilde yayılmasına imkân vermiştir. Esasında resmî bir kaynağa dayanmayan bu haberlerin, sosyal medya üzerinden teyit edilmesi güçtür. Özellikle hastalığın tedavisine ilişkin umut verici haberler karşısında insanlar duygusal tepkiler verebilmektedir. Örneğin haber paylaşma amaçlı kurulan bir facebook grubunda COVID-19 tedavisine ilişkin bir haberde hastalığın tedavisine yönelik ilacın bulunduğu iddia edilmektedir. Bu haberin bir başka yönü olayın Türkiye'de gerçekleşmesi ve KKTC sosyal mediasında da paylaşılmasıdır. Infodemi aynen COVID-19 gibi sınırları aşabilmektedir. Özellikle kültürel açıdan birbirine yakın toplumlar aynı infodemik haberlerden etkilenebilmektedir.

Resim 5: Kovid Hastası Değil!

KKTC Sağlık Bakanlığı tarafından yalanlanan başka bir haber ise Türkiye'de Habertürk televizyonunda "Kovid hastaları KKTC'den Türkiye'ye getirildi" başlığı altında sunulan haberdir. Habere ilişkin KKTC Sağlık Bakanı Dr. Ali Pilli, Habertürk televizyonunda yapılan haberin gerçeği yansıtmadığını, habere konu olan hastanın veskültit tanısı ile tedavi gördüğünü ve ailesinin isteği doğrultusunda Türkiye'ye gönderildiğini söylemiştir. Hastanın covid vakası olmadığını söyleyerek haberi yalanlamıştır (Kıbrısadahaber, 13.06.2020). COVID-19 salgını, haberlerin güvenilirliği konusunda da tartışmalı bir ortam oluşturmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Koronavirüs salgınında insanlar evde daha fazla vakit geçirmeye başlamıştır. Bundan dolayı sanal mecra, insanların arkadaşlarına, ailelerine, sınıf arkadaşlarına ve meslektaşlarına bağlanması için vazgeçilmez bir yaşam alanına dönüşmüştür. Bu aynı zamanda potansiyel bir sorunu ortaya çıkarmıştır ki o da COVID-19 hakkındaki yanlış anlatıların küreselleşmesi ve neredeyse virüsün kendisinden daha hızlı bir şekilde sanal mecrada yayılmaya başlamasıdır.

Günümüzde genel nüfusun büyük çoğunluğu sosyal medyayı yoğun bir şekilde kullanmaktadır. Bu ortamlar düzenli olarak denetlenmemektedir (Ümmet vd., 2019; Yılmaz ve Candan, 2018). Koronavirüs salgını sürecinde de kaynağına ulaşılamayan, teyit edilmesi güç olan sahte haberler çevrimiçi iletişimin denetimden yoksun platformları üzerinden geniş bir izleyici kitlesine ulaşmıştır. DSÖ tarafından

infodemi olarak tanımlanan bu yanlış bilgi salgını, sağlık sistemlerini ve hükümetleri tehdit etmiş, kimi zaman da insanlar arasında korku, kaygı ve dalgalanmaya sebep olmuştur. Facebook ve Instagram'ın mesajlaşma uygulamaları ve WhatsApp vb. platformlar üzerinden bu haberlerin denetimden yoksun bir şekilde hızlı bir şekilde yayıldığı değerlendirilmektedir. Infodemi ile mücadele konusunda Facebook, Google, LinkedIn, Microsoft, Reddit, Twitter ve YouTube ortak bir bildiri yayınlamıştır.

Pandemi sürecinde insanlar korku, endişe, umutsuzluk ve panik yaşamışlardır. Bu durum kanıta dayalı olmayan tedavilerle ilgili yanlış bilgilerin (infodeminin) hızlı yayılmasına da sebep olmuştur. COVID-19'un tedavisi hususunda birçok yanlış bilginin hızlı bir şekilde yayılması ve insanlar tarafından yanlış bilgilerin kabul görmesi insanların salgın karşısında yaşadığı çaresizlikten kaynaklanmaktadır. Hastalığa ilişkin doğru bilgilendirmeler bu çaresizlik durumunu azaltmakta, yanlış bilgilerin yayılmasını önlemektedir. Bu nedenle hükümetlerin yanlış bilgilerle mücadele etmesi ve insanların hastalık konusunda doğru bir şekilde bilgilendirmesi, infodeminin olumsuz etkilerini azaltmaktadır.

Pandemi sürecinde COVID-19 ile ilgili sahte haberler, çoğunlukla sosyal medyadaki sahte hesaplar üzerinden yayılmıştır. Manipülasyon amacıyla yayılan bu haberlerin bir kısmı, ülkeler arasındaki siyasi ve ekonomik çatışmalardan kaynaklanmaktadır. Başka bir ülkenin ekonomisine veya siyasi yapısına zarar vermek için yapılan bu tip haberler, sosyal medyadaki sahte hesaplar kullanılarak hızlı bir şekilde yayılabilmektedir. Bu saldırılar karşısında ülkeler, hem teknolojik hem de hukuki eksikliklerini gidererek infodemi ile mücadele edebilecektir.

Pandemi sürecinde ortaya çıkan infodemi, yabancı düşmanlığına ve ayrımcılığa da yol açmıştır. Hastalığın ortaya çıktığı ve yayıldığı ülke vatandaşlarına karşı ayrımcılık olayları tespit edilmiştir. Ayrıca COVID-19'a yakalanan hastalar, bu hastaların yakınları ve pandemi ile mücadele eden sağlık çalışanları ayrımcılığa maruz kalmıştır.

Infodemi, pandemi ile mücadeleyi olumsuz etkilemiştir. Kimi zaman insanlar, yanlış bilgilerin etkisi altında kalarak hastalığı başka insanlara bulaştırmış, kimi zaman da yanlış tedavi önerilerini deneyerek hayatını kaybetmiştir. Yanlış bilgileri hızlı bir şekilde düzeltmek kamu sağlığını korumak açısından önemlidir. Bu konuda ülkeler sahte haberlere karşı hızlı refleks göstermeli, gerekli düzeltmeleri anında yapmalıdır.

Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti de infodemiden etkilenmiştir. Bu ülkelerde yanlış bilgi salgını, çoğunlukla yeni medya kanalları üzerinden yayılmıştır. İç siyasi çatışmalar da bu ülkelerde sahte haberin yayılmasında etkili olmuştur. Hükümet yetkilileri çoğunlukla gerekli düzeltmeleri yapmıştır. Türkiye, pandemi sürecinde sosyal medyayı kontrol etmek için hukuki düzenlemeler gerçekleştirmiştir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde olması infodemiye artırmıştır. COVID-19 salgınının başlamasıyla birlikte bu ülkelerdeki infodeminin hızlı bir şekilde arttığı gözlemlenmiştir. COVID-19'a ilişkin bilinmezler azalıp salgın hızı kontrol altına alındıkça infodeminin de azaldığı ve hatta etkisini kaybettiği gözlemlenmektedir.

Yanlış bilgi ve sahte haberlerle karşı karşıya olan dijital platformların protokollerinin ve davranış kurallarının güçlendirilmesini destekleyen birçok

yönetişim ve düzenleyici değişiklik meydana gelmesine rağmen, yaşamın hayati alanlarına, yani sağlık hizmetlerine ve hayatta kalmaya derinlemesine yapılan önemli anlarda, kriz yönetimi stratejisinin bir parçası olarak rolünü oynama yönünde bu platformlardaki eksiklerin sürdüğü değerlendirilmesine katılmak mümkündür (Payande vd., 2020). COVID-19 pandemisine paralel bir şekilde yaşanan yanlış bilgi salgını bağlamında dijital platformlarda tespit edilen eksikliklerin giderilmesine yönelik gerekli düzenlemeler hızla gerçekleştirilmelidir.

Sahte haberle mücadelede en çok öne çıkan yapıların başında doğrulama platformları gelmektedir. Poynter adlı gazetecilik kuruluşu tarafından oluşturulan Uluslararası Doğruluk Kontrolü Ağı, bütün dünya tarafından kabul görmüş önemli medya yapılarından biridir. Bu kuruluş, dünya genelinde haber doğrulama işi yapan 70 aktif platformla işbirliği yaparak bir İlkeler Kılavuzu yayımlamıştır. Teyit.org ve Doğruluk Payı, bu ağa üye olan Türkiye menşeli platformlardır. Doğruluk Payı ve teyit.org'un yanı sıra, Malumatfuruş, Evrim Ağacı, Yalansavar vb. oluşumlar da aynı işlevi gören diğer platformlardır. Türkiye menşeli bu platformlar, siyasi söylemler, sosyal medyada ve / veya medyada gündem olan içerikler, bilimsel iddialar, sözde bilim, bilim haberciliği, köşe yazılarındaki yanlış bilgiler gibi farklı konulardaki yalan / yanlış bilgilere / haberlere yönelik boşlukları doldurmakta ve haberlerin doğruluğunu teyit etmektedir (Şencan, 2020: 31-32). Infodemi ile mücadelede bu platformlardan destek alınabilir.

Farklı sosyal medya platformlarının COVID-19 ile ilgili yanlış bilgilendirme konusunda birlikte mücadele edebilmek amacıyla imza koydukları "Ortak Endüstri Bildirisi"nin yalan/yanlış bilgi içeren paylaşımlar ve/veya haberin dolaşıma sokulması veya yayılmasının önlenmesinde etkili olduğu söylenebilir. Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin yeni medya platformları arasında da bu şekilde ortak çalışmalara imza atılabilir.

Kaynakça

- Anadolu Ajansı. (16.03.2020). Sağlık Bakanı Koca: Sosyal Medya Ve WhatsApp'tan 'Gizli Belge' Adıyla Yayılan Görsel Gerçek Dışı <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/saglik-bakani-koca-sosyal-medya-ve-whatsapp-gizli-belge-adiyla-yayilan-gorsel-gercek-disi-1767570>, Erişim Tarihi: 14.09.2020
- Analytica, O. (2020). Misinformation will undermine coronavirus responses. *Expert Briefings*, 1.
- Baines, D., & Elliott, R. J. (2020). Infodemic now: How do we know when the news is fake?. *LSE COVID-19 Blog*.
- Brennen, J. S., Simon, F. M., Howard, P. N., & Nielsen, R. K. (2020). Types, Sources, and Claims of COVID-19 Misinformation. *Reuters Institute*.
- Broniatowski, D. A., Jamison, A. M., Qi, S., AlKulaib, L., Chen, T., Benton, A., ... & Dredze, M. (2018). Weaponized Health Communication: Twitter Bots and Russian Trolls Amplify the Vaccine Debate. *American Journal of Public Health*, 108 (10), 1378 - 1384.
- Budak, F., & Korkmaz, Ş. (2020). COVID-19 Pandemi Sürecine Yönelik Genel Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, (1), 62-79.
- Chang, A., Schnall, A. H., Law, R., Bronstein, A. C., Marraffa, J. M., Spiller, H. A., ... & Aleguas, A. (2020). Cleaning and Disinfectant Chemical Exposures and Temporal Associations with COVID-19—National Poison Data System, United States, January 1, 2020–March 31, 2020. *Morbidity and Mortality Weekly Report*, 69 (16), 496.
- CNNTURK. (03.02.2020). Trabzon'da Koronavirüs Alarmı! <https://www.cnnturk.com/turkiye/trabzonda-koronavirus-alarmi>, Erişim Tarihi: 04.06.2020
- CNNTURK. (26.04. 2020). Koronavirüsten Korunmak İçin Dezenfektan ve Etil Alkol İçince Öldü. <https://www.cnnturk.com/turkiye/koronavirusten-korunmak-icin-dezenfektan-ve-etil-alkol-icince-oldu>, Erişim Tarihi: 29.05.2020
- Cumhuriyet. (10.03.2020). KKTC'de Bir Alman Kadın Turistte Koronavirüs Tespit Edildi. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kkctcde-bir-alman-kadin-turistte-koronavirus-tespit-edildi-1726180>, Erişim Tarihi: 13.09.2020
- Euronews. (03.04.2020). Sosyal Medyada Koronavirüs Paylaşımları: Doğru Bilinen 10 Yanlış. <https://tr.euronews.com/2020/04/03/sosyal-edyada-koronavirus-paylasimlari-dogru-bilinen-10-yanlis-corona-virus-COVID-19>, Erişim Tarihi: 04.06. 2020
- Foster, K. R., & Kokko, H. (2009). The Evolution of Superstitious and Superstition-Like Behaviour. *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences*, 276(1654), 31-37.
- Hasan, M. T. (2020). Addressing the COVID-19 related stigma and discrimination: A fight against infodemic in Bangladesh.
- Hu, Z., Yang, Z., Li, Q., Zhang, A., & Huang, Y. (2020). Infodemiological Study on COVID-19 Epidemic and COVID-19 Infodemic. *Preprints*.
- Hua, J., & Shaw, R. (2020). Corona Virus (COVID-19) "Infodemic" and Emerging Issues Through a Data Lens: the Case of China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 17 (7). 2309.

- Huh, M., Liu, A., Owens, A., & Efros, A. A. (2018). Fighting Fake News: Image Splice Detection Via Learned Self-Consistency. In *Proceedings of the European Conference on Computer Vision (ECCV)* (pp. 101-117).
- Hürriyet. (07.03.2020). Emniyet'ten 'Koronavirüs' Açıklaması. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-haberler-emniyetten-koronavirusu-aciklamasi-41463342>, Erişim Tarihi: 29.05.2020
- Ibrahim, O.M., Ekundayo, D.D. COVID-19 Pandemic in Nigeria: Misconception among Individuals, Impact on Animal and the Role of Mathematical Epidemiologists. *Preprints 2020*, 2020040492 (doi: 10.20944/preprints202004.0492.v1).
- Institut Pasteur. (2020). Coronavirus: Attention Aux fausses Informations Sur Le COVID-19 circulant Sur Les Reseaux Sociaux. <https://www.pasteur.fr/fr/journal-recherche/actualites/coronavirus-attention-aux-fausses-informations-COVID-19-circulant-reseaux-sociaux>, Erişim Tarihi: 28.05.2020
- Jolly, B. L. K., Aggrawal, P., Gulati, A., Sethi, A. S., Kumaraguru, P., & Sethi, T. (2020). Psychometric Analysis and Coupling of Emotions Between State Bulletins and Twitter in India during COVID-19 Infodemic. *arXiv preprint arXiv:2005.05513*.
- Kıbrısadahaber. (13.06.2020). Kovid Hastası Değil! <https://www.kibrisadahaber.com/kovid-hastasi-degil-245740h.htm>, Erişim Tarihi: 14.09.2020
- Kıbrıs Gazetesi. (14.04.2020). Okullar 22 Mart'a Kadar Tatil Edildi. <https://www.kibrisgazetesi.com/kibris/okullar-22-marta-kadar-tatil-edildi-h84762.html>, Erişim Tarihi: 13.09.2020
- Kıbrıssondakika. (16.06.2020). KKTC'de Yeteri Kadar Test Kiti Var Mı? <https://www.kibrissondakika.com/438530-2/>, Erişim Tarihi: 13.09.2020
- Kırık, A. M., & Özkoçak, V. (2020). Yeni dünya düzeni bağlamında sosyal medya ve yeni koronavirüs (covid-19) pandemisi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(45), 133-154.
- KKTC Sağlık Bakanlığı, (2020). Haberler. <http://saglik.gov.ct.tr/Haberler>, Erişim Tarihi: 13.09.2020
- Kulkarni, P., Prabhu, S., & Ramraj, B. (2020). COVID-19-Infodemic Overtaking Pandemic? Time to Disseminate Facts Over Fear. *Indian Journal of Community Health*, 32(2).
- Laato, S., Islam, A. K. M., Islam, M. N., & Whelan, E. (2020). Why do people share misinformation during the Covid-19 pandemic?. *arXivpreprint arXiv:2004.09600*.
- Milliyet. (19.04.2020). KKTC'de Seçim 11 Ekim'e Ertelendi. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/son-dakika-kktcde-secim-11-ekime-ertelendi-6169346>, Erişim Tarihi: 13.09.2020
- Payande, I. A. D., Ronaghikhameneh, A., & Mirzapour, H. There Must be a Culpable Behind the Scenes; a Novel Trend in Misinformation Diffusion During the COVID-19 Pandemic. *Available at SSRN 3596049*. Erişim Tarihi: 18.09.2020
- Peters, M. A., McLaren, P., & Jandrić, P. (2020). A viral theory of post-truth. *Educational Philosophy and Theory*, 1-9.
- Petropoulos, F., & Makridakis, S. (2020). Forecasting the Novel Coronavirus COVID-19. *PLoS one*, 15(3), e0231236.
- Rathore, F. A., & Farooq, F. (2020). Information overload and infodemic in the COVID-19 pandemic. *J Pak Med Assoc*, 70(5), 162-65.
- Reihani, H., Ghassemi, M., Mazer-Amirshahi, M., Aljohani, B., & Pourmand, A. (2020).

- Non-Evidenced Based Treatment: an Unintended Cause of Morbidity and Mortality Related to COVID-19. *The American Journal of Emergency Medicine*.
- Rovetta, A., & Bhagavathula, A. S. (2020). COVID-19-Related Web Search Behaviors and Infodemic Attitudes in Italy: Infodemiological Study. *JMIR Public Health and Surveillance*, 6(2), e19374.
- Satici, B., Gocet-Tekin, E., Deniz, M. E., & Satici, S. A. (2020). Adaptation of the Fear of COVID-19 Scale: Its Association with Psychological Distress and Life Satisfaction In Turkey. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 10.
- Shao, C., Ciampaglia, G. L., Varol, O., Yang, K. C., Flammini, A., & Menczer, F. (2018). The Spread of Low-Credibility Content by Social Bots. *Nature Communications*, 9(1), 1-9.
- Shimizu, K. (2020). 2019-nCoV, Fake News, and Racism. *The Lancet*, 395(10225), 685-686.
- Sözcü. (07.04.2020). Apartmanda Ayrımcılığa Uğrayan Sağlık Çalışanlarından Tokat Gibi Cevap. <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/apartmanda-ayrimciliga-ugrayan-saglik-calisanlarindan-tokat-gibi-cevap-5730063/>, Erişim Tarihi: 04.06.2020
- Şencan, İ. (2020). Haber Okuryazarlığı Programı: İçerik Tasarımı ve Etkililiğinin Değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.
- Ümmet, D., Alkan, H., Batal, Ö., & Kaya, A., (2019). Ergenlerde Sosyal Medya Bağımlılığının Yordayıcıları Olarak İyi Oluş ve Duygusal Özerklik . 21. *Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi* (pp.255-262). Antalya, Turkey.
- Vaezi, A., & Javanmard, S. H. (2020). Infodemic and Risk Communication in the Era of CoV-19. *Advanced Biomedical Research*. 9.
- World Health Organization. (2018). Managing Epidemics: Key Facts about Major Deadly Diseases. *World Health Organization*, Geneva.
- Wu, L., & Liu, H. (2018, February). Tracing fake-news footprints: Characterizing social media messages by how they propagate. In *Proceedings of the eleventh ACM international conference on Web Search and Data Mining* (pp. 637-645).
- Wu, Z., & McGoogan, J. M. (2020). Characteristics of and Important Lessons from the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Outbreak In China: Summary of a report of 72 314 Cases from the Chinese Center for Disease Control and Prevention. *Jama*, 323(13), 1239-1242.
- Yang, K. C., Torres-Lugo, C., & Menczer, F. (2020). Prevalence of Low-Credibility Information on Twitter During the COVID-19 Outbreak. *ArXiv Preprint ArXiv:2004.14484*.
- Yenidüzen, (01.06.2020). Sokağa Çıkma Yasağı Haberleri.<http://www.yeniduzen.com/sokağa-çıkma-yasağı-haberleri.htm>, Erişim Tarih: 13.09.2020
- Yerlikaya, T. (2020), İnfodemi: Koronavirüsle Mücadelede Yeni Bir Safha. *Kriterdergi*. Yıl 5. Sayı: 46.
- Yılmaz, M, Candan, F. (2018). Oyun Sanal İntihar Gerçek: "The Blue Whale Challenge/ Mavi Balina" Oyunu Üzerinden Kurulan İletişimin Neden Olduğu İntiharlar Üzerine Kuramsal Bir Değerlendirme. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (29. Özel Sayısı), 270-283. DOI: 10.31123/akil.459303

Zarea Gavgani, V. (2020). Infodemic in the Global Coronavirus Crisis. *Depiction of Health* 2020; 11 (1): 1-5. *American Journal of Preventive Medicine*, 40(5), S154-S158.

Zarocostas, J. (2020). How to fight an infodemic. *The Lancet*. 395(10225). 676.

Resim 1. Fake News. <https://www.bbc.com/news/blogs-trending-51967889>, Erişim Tarihi: 26.05.2020

Resim 2. İnfodemi. <https://www.cybermagonline.com/yeni-cagin-vebasi-infodemi>, Erişim Tarihi: 28.05.2020

Resim 3. Yalan Haber Örneği. <https://twitter.com/GkhnKhrman/status/1238506354974822402>, Erişim Tarihi: 05.06.2020

Resim 4: Kıbrıs Son Dakika Facebook Grubunda Paylaşılan Bir Haber, <https://www.facebook.com/groups/1101973470143609/permalink/1113703148970641>, Erişim Tarihi: 14.09.2020

Resim 5: Kovid Hastası Değil!, <https://www.kibrisadahaber.com/kovid-hastasi-degil-245740h.htm>, Erişim Tarihi: 14.09.2020

About the Journal / Dergi Hakkında

The Journal of Cyprus Studies which was launched in 1995, is a publication of EMU Center for Cyprus Studies (EMU-CCS). It is a multi-disciplinary, refereed and bilingual journal (both in English and Turkish) published biannually. The Journal of Cyprus Studies is dedicated to the scholarly study of all aspects of Cyprus issues at a global level. It plays an active role in the development of an authoritative archive and bibliography of sources and the provision of a scholarly, academic forum for the analysis, exchange, and critique of ideas on social, cultural, historical, environmental, political and legal matters relevant to the past, present or future of Cyprus.

Yayın hayatına 1995'te başlayan Kıbrıs Araştırmaları Dergisi, Doğu Akdeniz Üniversitesi - Kıbrıs Araştırmaları Merkezi'nin yayın organıdır. Kıbrıs ile ilgili bilimsel çalışmalara yer veren Kıbrıs Araştırmaları Dergisi yılda iki kez, Türkçe ve İngilizce dillerinde yayımlanan hakemli bir dergidir. Kıbrıs ile ilişkili tüm konuları evrensel bir yaklaşımla ele alan Kıbrıs Araştırmaları Dergisi; Kıbrıs'ın geçmiş, bugünü ve geleceği ile ilgili sosyal, kültürel, tarihsel, çevresel, politik ve hukuki konuların disiplinlerarası bir anlayışla incelenmesi, tartışılması ve arşivlenmesi için bilimsel bir forum oluşturmayı amaçlamaktadır.

Contents / İçindekiler

Articles / Makaleler

Effects of Resilience on Life Satisfaction Among Employees During COVID-19 Pandemic / COVID-19 Salgını Sırasında Psikolojik Dayanıklılığın Çalışanların Yaşam Doyumu Üzerindeki Etkisi

Original Research Article

Elif Baykal

COVID-19'un Kuzey Kıbrıs'taki İlk Altı Ayı / The First Six Months of the COVID-19 in Northern Cyprus

Özgün Araştırma Makalesi

Nida Aydın, Ezgi Bağrıaçık & Ufuk Kaya

Kültürel Mirasın Yeniden Canlandırılmasında Sanal Kent Müzesi Potansiyelinin Kuzey Kıbrıs Örneği Üzerinden İrdelenmesi / The Potentials of the Virtual City Museum in the Resurgence of Cultural Heritage, Exemplified Through a Case Study of North Cyprus

Özgün Araştırma Makalesi

İbrahim İnce & Uğur Ulaş Dağlı

Pandemiden İnfodemiye Medyada COVID-19'un Seyri Üzerine Bir Değerlendirme / A Review on the Course of COVID-19 in Media From Pandemic to Infodemic

Derleme Makale

Ferdi Candan & Mehmet Yılmaz

E-mail: jcs@emu.edu.tr

Webpage: <http://jcs.emu.edu.tr>

ISSN:1303-2925

130329254420